

שורשיה של הציונות המודרנית – מאיר סידלר

שיעור מס 1 (19/03)

מבחן- 25 שאלות אמריקאיות
חומר- הרצאות, מקורות, וחוברת קריאה.

הנושא הוא שורשיה של הציונות המודרנית הכוונה היא הציונות ככלל ולא ציונות הדתית. אנו נלמד בקורס בסדר הכרונולוגי אך נתחיל מהסוף מהרצל ונחזור לתקופת התנ"ך. בשיעור זה נתמקד בעיקר למייסד הציונות תיאודור הרצל שניתן לזקוף לזכותו את רוב השפעה על הקמת המדינה היהודית. ניתן לראות שלפני הרצל היו גם רעיונות לאומיים של העם היהודי כקולקטיב הדומים לרעיונות של הרצל וכוללת את הפעילות המעשית שכבר הייתה לפניו והייתה הצלחה מסוימת שניתן ללמוד ע"י העליה הראשונה לפני תקופת הרצל. אך הפעילות לא התקדמה מספיק ולא הייתה פריצה משמעותית. השאלה נשאלת מה הרצל עשה שונה שלו הייתה השפעה כ"כ גדולה? ומה היה שונה משאר אנשים שהיו לפניו שניסו גם הם לקדם את רעיונות הללו. מייסדי פתח תקווה שטמפר, ספר האוטואמנציפציה שנכתב ע"י לייב פנסקר מראשי תנועת חובבי ציון שנכתב 14 שנה לפני שהרצל כתב את ספרו מדינת היהודים על הספר הזה הרצל 2 ספרים ההלו מדברים על כך שיש צורך להוציא היהודים מהגלות ולהקים להם מדינה יהודית.

ניתן לראות שהתעוררות הלאומית היהודית נעשתה לפני תקופת הרצל: עליה ראשונה, יציאה מחומות ירושלים, הקמת פתח תקוה, התיישבות בארץ בעלת אופי לאומי. ישנה התקדמות אך היא נעשת באיטיות וישנן נסיגות. העברת אוכלוסיות שלמות של עשרות אלפי אנשים ממדינה למדינה זה קושי רב, ובנוסף לכך השלטון הטורקי בארץ אינו ידידותי ואינו מקל על התהליך. והדבר גורם לירידה מהארץ. אנשים שפעלו לפני תקופת הרצל שכתבו ספרים שנשענו, שניסו להשפיע: הרב קלישר, הרב אלקלאי, משה הס, לאון פינסקר.

הרצל בשונה מכולם הצליח לפי מספר הסיבות: (5)

1. ציונות מדינית- הרצל פנה לכלל העולם ונתן הכרה עולמית לעם ישראל. הרב קלישר הזכיר זאת גם בספריו שיש צורך לפנות למנהיגי העולם ולמעצמות שיאפשרו ליהודים לחזור למדינתם. הדגם של הרב קלישר בא ממשפט ציון המקורי ומהצהרת כורש. שהשיבה הציון המקורית שהתרחשה במאה החמישית לפני הספירה אחרי גלות של 70 שנה בבל. היה כאן עידוד של מעצמה קיימת ונתן בסיס. דבר זה מתחבר גם לאדיאולוגיה היהודית אשר מאמינה שהגאולה הוא אינו תהליך עצמאי של עם ישראל אלא זהו תהליך כלל עולמי. הגאולה היא גאולה עולמית. הרצל חידש את הפעילות המדינית והפוליטית שזה החידוש העיקרי שלו שלא היה לפניו. (הרב קלישר כתב זאת בספרו אך אינו עשה זאת בפועל).
2. איגוד עם ישאל וכל היהודים. בפעם הראשונה שהייתה התגייסות של כל יהודי העולם זה התרחש בתקופת עלילת דמסק 1840, 50 שנה לפני תקופת הרצל. אך כאן זה קרה באופן נקודתי. ואצל הרצל דבר נעשה באופן כללי למטרה כללית גדולה. (אגודת ישראל- תנועה בינלאומית של יהודים האתרודוקסים נוסדה ב1912 כתגובה לציונות וכנגד החילוניות)
3. אישיות של הרצל- אישיות של מנהיג משפיעה רבות, גם לטובה וגם לרעה. ניתן לראות זאת גם על אדלוף היטלר שאישיותו השפיעה רבות אך לא כל מנהיג עם אותן דעות ואידיאולוגיות היה מסוגל להוביל למעשים שנעשו במלחת העולם השנייה- השואה. המכלול של שיכנוע, כריזמה, כושר האירגון, לפנות להאמונים ולהלהיב אותם אלו כל גרמו להתרחשות השואה ע"י היטלר. כוחו של הרצל- מסירות מוחלטת למטרה, כריזמטי, נראות חיצונית. נראות- גבוה, זקוף קומה, לבוש מכובד, זקן מכובד, נראות יהודית ללא הסטרה. אלא הדגשה. דבר נוסף לבוש הקפדה רבה על לבוש מכובד והנראות החיצונית. דבר זה בא מעצם היותו איש תיאטרון והבנה על חשיבות הנראות והשפעתה.

ביוגרפיה כללית: הרצל גדל בוינה (אוסטריה) משפחתו הגיע מבודפשט (הונגריה) גדל על התרבות הלינאית-הגרמנית. דיבר גרמנית. בגיל 24 סיים תואר ראשון במשפטים, וקיבל משרת שופט (ללא עבודה לפני כעורך דין) לאחר מכן החליט לעזוב את משרתו משום שהרגיש שרוצה לעסוק יותר באומנות בספרות ובעיתונאות. בעבר עיתונאות היה מקצוע יותר מכובד. הרצל כתב בעיתון מכובד בוינה, והוא היה כתב מוצלח מאוד אנשים הכירו את שמו. בנוסף כתב מחזאות והצגות אך פחות הצליח בתחום זה. הרצל היה אדם מוכר בוינה.

בתקופה זו הייתה אנטישמיות רבה באירופה, ובאותה תקופה בנוסף לכך הוא נשלח מהעיתון שעבד בו לתחקר את משפט דרייפוס שהתרחש באותם ימים דבר זה גרם לו לזעזוע רב. דבר זה הוביל אותו לכתיבת ספר שסיים לאחר שבועות בודדים שם הספר 'מדינת היהודים'. ספר זה תורגם למספר שפות רבות תוך מספר שנים מועטות, הספר הופץ בכל מזרח אירופה, האירופאים במזרח אירופה הבינו וידעו במה מדובר. האנטישמיות במזרח אירופה הייתה מאוד מורגשת לעומת מערב אירופה שהייתה שם אנטישמיות אך הורגשה בעיקר מילולית ולא פיזית כמו במזרח אירופה. הספר הצליח תוך שנה וקיבל שם ודבר זה נתן במה להרצל. וע"י זה הרצל הצליח לכנס את הונגרס היהודי הראשון בבזאל בשנת 1987, ולפני כן הוא ייסד עיתון שהפיץ את רעיונותיו בוינה בשפה הגרמנית. הקונגרס היה אמור להיות תחילה במינכן שבגרמניה אך השלטונות התנגדו לכך ולכן הקונגרס הועבר לבזאל. (התמונה המפורסמת של הרצל נשען על המעקה צולמה בבזאל בקונגרס היהודי).

בזכות הקונגרסים היהודים הרצל בנה לעצמו במה, הקונגרסים היו מאוד מיוחדים והיה דיבור רב עליהם שכל היהודים מתכנסים במקום אחד. ודבר זה הביא להתעניינות רבה בהרצל. ישנה השערה (אינה מוזכרת בספרות) שהרצל לקח השראה מהתכנסות הראשונה היהודית בתקופה המודרנית, התכנסות הסנדרין שהתרחשה בפריז (צרפת) ע"י נפוליאון 90 שנה לפני הרצל. התכנסות זו כללה כמות מכובדת של יהודים (אך לא כל היהודים). ההבדל בין 2 התכנסויות אלו: שההתכנסות הסנדרין נעשתה ע"י נפוליאון ולא ע"י היהודים עצמם, התכנסות הסנדרין נעשתה 3 פעמים בודדות (לענייני דת ומדינה) ואילו הקונגרס היהודי מספר רב של פעמים.

4. ע"י הקונגרסים הרצל הצליח לקבל ליגטמציה ותמיכה מכלל היהודים בשונה משאר המנהיגים שהיו לפניו שרובם רבנים, הרב קלישר ניסה פנות לרב הירש. ועוד רבנים רבים אך התמיכה לא הייתה כללית של כל היהודים.
5. הרצל הצליח בזכות החליוניות. הרצל היה איש העולם הגדול ידע איך לפנות למנהיגים איך לדבר ואיך להפעיל תהליכים גדולים. דמויות דתיות אם אותן רעיונות ודעות לא הצליחו משון שלא היה להם את אותם כלים.

ישנן כמה תרחשים אשר מנוגדים אידיאולוגית:

- * אם נחזור למקורות (תנ"ך, חז"ל) לא נראה שיבה לציונות, קיבוץ הגלויות מתוך מקום של בריחה על נפשם על מנת להנצל. (מהאנטישמיות)
- * דתיים לרוב הסתכלו על המקורות כדי לדעת איך לפעול מה לעשות איך לעשות, ולהעתיק פעילויות מתרחשים שונים. הרצל לא פעל כך הוא פעל מתוך רציונל תוכנית א' לא עבדה נעבור לתוכנית ב'. והוא היה משוחרר מתקדימים דתיים.

הרצל ראה במהלך הפרטי שלו ובמהלך שהוא הוביל חזרה ליהדות ולא רק כחזרה פיזית לארץ ישראל. דבר זה מערער לנו על חליניותו של הרצל ונראה זאת ע"ד דף המקורות.

האיש ומניעיו

מתוך העיתון Die Welt (העולם), סוף דצמבר 1897 (חנוכה): מאמר "המנורה"

(זהו סיפור ביוגרפי שהרצל כתב על עצמו) היה היה איש שהרגיש את המצוקה להיות יהודי בעומק נשמתו. (בגלל האנטישמיות) הוא היה אמן. במוצאו היהודי ובדת אבותיו חדל כבר מזמן להתעניין, והנה חזרה ונתגלתה השנאה הנושנה בלבוש של סיסמה חדישה (האנטישמיות תמיד הייתה קיימת, בעבר הייתה מבוססת על הדת ולא מזענות) [...] והנה אירע לו (לאותו יהודי מתבולל-הרצל), שעל-ידי היסורים הפנימיים (שרצה להשתלב בתרבות המערבית אך לא נתנו לו בגלל יהדותו), הכבושים האלה, הגיע ליתן את דעתו על מקורם, כלומר על יהדותו, ומה שהיה אולי נבצר ממנו בימי הטובה, משום שכבר היה רחוק מזה כל-כך: הוא התחיל לאהוב את היהדות בלב ונפש. (בגלל הרדיפות-הכרה עצמית, אהבה עצמית) גם על נטייה מוזרה זו לא עמד במחזור תיכף ומיד, עד שהיתה לבסוף כל-כך אדירה, שעלתה כמתוך הרגשות האפולולים ונתגבשה לרעיון צלול, שאותו גם הביע אחר-כך באזני רבים. זה היה הרעיון, שיש רק מוצא אחד ממצוקת-היהודים, והוא - השיבה אל היהדות [...]. מנורת-חנוכה (חנוכה) נרכשה, וכשהחזיק בידו לראשונה את המנורה בת תשעת הקנים, נתמלא רגש מופלא. גם בבית אביו דלקו הנרות הללו בתקופת-נעורים רחוקה [...]. בשנים עברו הוא לא חגג את החג שציין במשך מאות בשנים את הופעתם המופלאה של המכבים (חגג את חג מולד במקום- חג תרבותי) [...] עתה הוא רכש מנורה [...] צורת המנורה עוררה בו מחשבות [...] ניראה לו פשוט שהיא קיבלה את השראתה מהעץ. באמצע הגזע החזק ומימינו ומשמאלו הענפים זה למעלה מזה, אך מגיעים לאותו גובה. לכך הצטרף עוד ענף רביעי, קצר יותר, שלא בא אלא לשמש את האחרים (השמש של החנוכה) [...].

בלילה הראשון הוא הדליק את הנר הראשון [...] וכל לילה הוסיף [...] וחלם יחד עם ילדיו את חלום הנרות ההולכים ומתרבים [...].

בא הערב השמיני, שבו דולקת כל השורה, גם הנר התשיעי הנאמן, ה"שמש", שבדרך כלל אינו משמש אלא להדלקת הנרות האחרים. זוהר גדול שופע מן המנורה. עיניהם של הילדים הבהיקו. אבל האיש הזה שלנו נעשה לו כל זה משל להלהבתה של האומה. מתחילה נר אחד, עדיין אפולולית מסביב, והאור הבודד נראה עוד עצוב. אחר-כך הוא מוצא לו רץ, עוד אחד, עוד רבים. החשכה מוכרחה לסגת. אצל הצעירים והעניים עולה האור לראשונה, אחר-כך מצטרפים האחרים, האוהבים את הצדק, את האמת, את החופש, את הקידמה, את האנושיות, את היופי. ושעה שכל הנרות דולקים, מוכרחים להשתאות ולשמוח על המעשה שנעשה. ושם תפקיד אינו נותן-אפשר יותר מתפקידו של שמש האור. (הרצל מדמה את עצמו כשמש הולך ומספר את הבשורה את האור ותחילה מקבלים אותו הצעירים והעניים, ולאח מכן מצטרפים אנשי אוהבי הצדק. ובעצם מתאר מסעו בעולם ואת החוויה האישית שלו. ואת האושר הגדול שזכה בו עקב תפקידו כ"שמש")

מתוך "אלטנוילנד" – אם תרצו אין זו אגדה (1902): החזרה של הבן האבוד בליל הסדר

[...] ואחד היה בין המסובים לשולחן הסדר, שקרא את המילים העבריות של ההגדה בדביקות של שב ממרחקים. (אדם המתבולל) דומה היה בעיניו כמי שמצא שוב את עצמו (חזר ליהדות), ולא אחת שמו לו רגשותיו מחנק בגרונו עד שבידי עמל התאפק לבל יפרוץ בקול בכי. כמעט שלושים שנה עברו מאז שאל הוא עצמו בעודו ילד "מה נשתנה". אחר באה "ההשכלה", היעצקות מכל המסכת היהודית, - ולבסוף וממילא - הקפיצה לתוך הריק, מאחר שלא הייתה לו עוד כל אחיזה בחיים. ובלייל-הסדר הזה היה בעיניו כבן אובד שחזר.

ניתן לראות לפי המקורות שהרצל חוזר ליהדות, לא ליהדות האורתודוקסית, אלא היהדות של עם ישראל לשורשים.

נראה במקורות הבאים מה הדלק להשגת המטרה. המטרה ידועה להחזיר את עם ישראל למדינת ישראל, שיבת ציון. אבל איך אתה משיג את המטרה, ומניע את האנשים להשגתה.

המטרה וה"דלק" להשגתה

מתוך ההקדמה ל"מדינת היהודים - ניסיון לפתרון חדש של שאלת היהודים" (1896) (לפני הקונגרס היהודי)

הרעיון שעליו אדבר בספרי זה הוא ישן נושן: לכונן את מדינת היהודים.

קול הצעקה נגד היהודים הולך מסוף העולם ועד סופו, ולקול זה מתעורר הרעיון הנרדם.

[...] (הדלק הוא האנטישמיות - בריחה של עמי חזרה למקלט לקבל הגנה)

קודם כל עלי להוכיח כי הצעתי איננה מקסם כזב ואי אפשר לחשב אותה כאוטופיה [...]

בא וראה מה בין הצעתי להצעות אחרות שקוראים להם אוטופיה, ניקח נא למשל אחד הספרים, אשר זכה לשם בשנים האחרונות, הוא הספר "ארץ החרות" לד"ר תיאודור הירצקא. הספר הזה כתוב ברוח דמיון עז וכביר [...] אבל תכנון רחוק מעולם ההווה והעשיה [...] "ארץ החרות" היא כמכונה הנפלאה רבת האופנים, וידותיהם נאחזות אופן בתוך אופן, אבל אין זה מתקבל על דעתי, שאפשר להביא את המכונה הזאת לידי תנועה [...] (אין את הדלק)

לעומת זאת יש בהצעתי הכח המסובב והמניע במציאות את גלגליה של המכונה העומדת להיבנות [...] וכוח מניע זה מהו? צרת היהודים. (זהו הדלק - האנטישמיות)

פרופ' יעקב כץ: הציונות - לאומיות יהודית, ולא תגובה למצוקה (מתוך " המדינה בהגות הדורות") (המדינה בהגות הדורות, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך עמ' 97-98).

בכך שהציונות הייתה אוטופיה הכיר אפילו הרצל. במבוא לספרו "מדינת היהודים" שבו התווה את התוכנית להגשמת חזונו, הוא צפה מראש שימתחו עליה ביקורת בתור אוטופיה. תשובתו הייתה שאומנם זוהי אוטופיה, אבל לא אוטופיה רגילה. הוגי אוטופיות אחרים (ד"ר תיאודור הירצקא) העלו תכנית של מכונה, מבלי להצביע על הכוח שיניע את המכונה. (בלי דלק) ואילו הוא צריך היה רק להעלות את ההצעה, כי הכוח המניע, הלא הוא מצוקת-היהודים כבר הייתה קיימת ומוכנה להפעיל את המכונה כאשר תוקם. (הדלק היה תמיד רק היה צריך את המכונה) בכך נתגלה הרצל מעין נביא, כי הוא חזה נכוחה את העתיד, אך לא את שלשלת המאורעות שתביא אליו.

כי המפעל הוקם לא כפי שחזה הרצל, בלחץ המצוקה היהודית...

...הכוח המניע שפעל בעלות הרצל על הבימה ההיסטורית היה רעיון הלאומיות היהודית, (רואים כאן הסתייגות מהרצל) ששאב את כוחו מן המשיחיות הישנה שלבשה פנים חדשות [...] אכן, הרעיון היה יורד לטמיון כאוטופיות אחרות, אלמלא התלהבותם של הלאומיים, שקיבלו את הרצל כקבל מנהיג שלוח א-ל. מכוח הלאומיות, ששאבה את עוצמתה ממקורות המשיחיות, הפכה האוטופיה של הרצל בסופו של דבר למציאות.

ניתן לראות לפי 2 מקורות הללו חלוקה על המניע - הדלק.

לפי דעתו של הרצל המניע הוא האנטישמיות פרופ' יעקב כץ חולק עליו וטוען שהלאומיות הייתה כבר אצל צעירי מזרח אירופה.

מאיר סיידלר (המרצה) אינו מסכים עם דעתו של פרופ' יעקב כץ משום שהצעירים הללו השתתפו/רצו להשתתף בתנועות הנוער המפכניות ברוסיה הכלליות הקומניסטיות. ואם היו נותנים להם בלי אנטישמיות ללכת בדרך זו הלאומיות בקרבם לא היה נותן להם מספיק כח להתארגנות זו. הוכחה לכך לפי ספרו של פינסקר האוטומינפציה יהודי שחי בברלין אבל שורשיו מרוסיה והוא כתב את ספרו בעקבות הפוגרומים שהיו ברוסיה "הרוחות בנגב"

2. בראשית פרק יז, ד-יא

אני הנה בריתי אתך והיית לך לאב המון גוים: ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך: והפאתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו **(הבטחת הזרע)**: ונתתני את בריתי ביני ובינך וביין ורעך אחריו לדלתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולרעך אחריו **(הבטחה - על קרבה מיוחדת בין עם ישראל לה')**: ונתתני לך ולרעך אחריו את ארץ מגריו את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים: **(הבטחת הארץ)** ויאמר אלהים אל-אברהם, ואתה את-בריתי תשמר--אתה ורעך אחריו, לדלתם: זאת בריתי אשר תשמרו, ביני וביניכם, וביין ורעך, אחריו: המול לכם, כל-זכר: ונמלתם, את בשר ערלתכם; והיה לאות ברית, ביני וביניכם. **(הצד של אברהם בברית)**

בקטע זה ניתן לראות בירור לעומת הקטע הקודם את הצד של אברהם בברית, וזוהי מצוות ברית מילה המצווה הראשונה בתורה. אשר חלה על כל היהודים וולא רק על אברהם. בהבטחה של ה' ניתן לראות תוספת של קשר מיוחד בין עמ"י לה', הרי ה' הוא האלוקים של כל העם ולא רק של עמ"י ולכן הכוונה היא על קשר מיוחד שהיה בניהם. דבר נוסף ניתן לראות פה איזה ארץ תהיה מובטחת לזרעו של אברהם.

בירור מושגים: ישראל, יהודי, עברי

אבן עזרא אומר שפעם ראשונה שמופ' מושג ישנו רגע מכונן, הרי היא זאת שמראה את משמעות המושג.

ישראל-

3. שמות פרק א, ח-ט

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצים מרוב: ישראל נזכר לראשונה כעם ע"י פרעה מלך מצרים. ניתן לראות פה דווקא שהשונא מזכיר זאת משום שהשונא והאוהב הם אלא שיבחנו ויסתכלו שאר האנשים היו אדישים במקרה שלנו ה'-אוהב, שונא-פרעה, אנטישמים.(ניתן לראות זאת בשואה).

4. בראשית פרק לב, כה-לג

וינמיץ יעקב לבדו וינאבק איש עמו עד עלות השחר: וינרא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ויתקע כף ירד יעקב בהאבקו עמו: **(נקע)** ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחה כי אם ברכתני: ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית **(נאבקת)** עם אלהים ועם אנשים ותוכל **(התגברת)**... ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על ירכו: על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הנה כי נגע בכף ירד יעקב בגיד הנשה:

ישראל- מוכזר לראשונה כשמו של יעקב, המשמעות לשם של ישראל-זהו בחור שנלחם ונאבק על מקומו.

5. בראשית פרק מט, א-כח

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים... שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם: בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תסד כבדי כי באפם הרגו איש ובצענם עקרו שור: ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה **(ביקורת יעקב - על שמעון ולוי)** אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל... כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברוך אתם: אחלקם ביעקב אין הכוונה לחלקם "בי"-ביעקב, וישראל למי הכוונה? ישראל היא לקבוצה של אנשים. עדין לא מוזכר כעם.

6. מלכים ב פרק טז,

בַּעַת הַהִיא הָשִׁיב רָצִין מֶלֶךְ אֲרָם אֶת אֵילַת לְאָרֶם וַיִּנָּשֶׁל אֶת הַיְּהוּדִים מֵאֵילוֹת <וארמים> וְאֲדוֹמִים בָּאוּ אֵילַת וַיָּשִׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

יהודים- ניתן להבין כאן שמדובר על אנשי שבט יהודה. משום ששבט יהודה יושב במפרץ אילת.

7. אסתר פרק ב, ה,

אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְשֵׁמוֹ מֶרְדֵּכִי בֶן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי:

מרדכי "איש ימיני" כלומר משבט בנימין אז למה הכוונה יהודי. הרי הוא לא משבט יהודה.

8. אסתר פרק ג, ג,

וַיָּבֹז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמֶרְדֵּכִי לְבַדּוֹ כִּי הִגִּידוּ לוֹ אֶת עִם מֶרְדֵּכִי וַיִּבְקֹשׁ הֶמֶן לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְלָכוֹת אֲחַשְׁוֶרְשׁ עִם מֶרְדֵּכִי:

מדובר פה על קבוצה יהודים, וניתן להסיק שהכוונה היא לכל עם ישראל.

עיברי-

9. בראשית פרק יז, ג,

וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיִּגַּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׁכַן בְּאֶלְנֵי מִמְרָא הָאֲמֹרִי אַחִי אֲשֶׁכַּל וְאָחִי עֶנְרִי וְהֵם בְּעָלֵי בְרִית אַבְרָם:

עיברי- ישנם 2 פירושים.

1. עבר את הירדן אברם היה בן אדם שעובר ממקום למקום

2. ה' עבר צד- כל העולם האמין בעבודה זרה ואילו אברם האמין בה'

10. בראשית פרק לט, יז,

וַתִּקְרָא לְאִנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עֵבֶרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל:

11. שמות פרשת משפטים פרק כא

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֵבֶרִי נָשׁ שְׁנַיִם יָעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם:

12. דברים פרשת ראה פרק טו

כִּי יִמְכַר לָךְ אַחִיךָ הָעֵבֶרִי אוֹ הָעֵבֶרִיָּה וַעֲבָדָךְ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חֻפְשִׁי מֵעִמָּךְ:

13. ירמיהו פרק לד, ח-ט

הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֵל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הָיָה אֶתְּרֵי פֶתַח הַמִּלְכָּה צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לִקְרָא לָהֶם דְּרוֹר: לִשְׁלַח אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ הָעֵבֶרִי וְהָעֵבֶרִיָּה חֻפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד בָּם בִּיהוּדֵי אַחִיהוּ אִישׁ:

עיברי- הכוונה ליהודי

מקור 13 – ישנו אזכור גם של המילה יהודי וגם עברי, מה ההבדל ביניהם? איין תשובה לך.

אך בשנים הרבה יותר מאוחרות בתקופה שלפני השואה כשעמ"י היה בגלות היו פירושים שונים ל2 מילים הללו.

יהודי- נחשבה למילת גנאי באירופה ודבר זה חלחל פנימה והיהודים העדיפו להשתמש במילה העברי אשר סימלה יותר כבוד, וישראל עצמה נחשבה למילה מכובדת.

ניתן לראות את זה לדוג "Jewish law" בתרגום המשפט היהודי, נקרא בארץ המשפט העיברי. משום הקונטציה שנוצרה ל2 מילים הללו.

15. מלכים ב פרק יח, כו (מצור על ירושלים- מצור סנחריב)

וַיֹּאמֶר אֱלִיקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ וְשִׁבְנָה וַיֹּאחֲזֵא אֶל רַב שָׁקָה דָּכָר נָא אֶל עֶבְדֶּיךָ אֲרָמִית כִּי שְׁמַעִים אָנֹחְנוּ וְאֵל תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל הַחֻמָּה

שפה- כאן מוזכרת כיהודית ולא כעברית, זוהי פעם ראשונה שמוזכרת השפה היהודית השפה העברית הוזכרה פעם ראשונה בשפה העברית.

14. משנה מסכת גיטין פרק ט, משנה ז

גט שכתבו עברית ועדין יונית ועדין עברית... כשר

פעם ראשונה שמוזכרת השפה העיברית.

שם הארץ- ישראל-

לפני שהיהודים התיישבו בארץ הארץ נקרא בשם כנען.

16. יהושע פרק יא, ב

לֹא נֹמֵר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעֵזָה בְּגֵת וּבְאַשְׁדּוֹד וְנִשְׁאָרוֹ:

כאן מוזכר בפעם הראשונה ששם הארץ אינו מוזכר בשם כנען. אלא בשם ארץ בני ישראל.

17. שמואל א פרק יג, ט

וַחֲרַשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי <אמר >אֶמְרוּ פְּלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעֶבְרִים חֶרֶב אוֹ חֲנִית:

במקור זה נזכר לראשונה ארץ ישראל ולא ארץ בני ישראל וניתן לראות התפתחות ממקור 16 למקור 17.

לסיכום-

ישראל- לראשונה מוזכר כשמו של יעקב, בעת שנלחם עם מלאך עשיו. פירוש השם הוא של בחור שצריך להלחם ולהאבק על מקומו. השם זה הפך לשם בני ישראל- הבנים של יעקב, ולאחר מכן עם ישראל- עמו של יעקב.

עברי- לראשונה מוזכר ככינוי לאברהם(אברהם) על שם כך שהוא אדם שעובר ממקום למקום, ועל אדם שעבר מאמונת כלל העולם –עבודת אלילים לאמונת אל יחיד- ה'. ולאחר כן בתקופת אירופה העדיפו להשתמש במונח זה מאשר במונח 'יהודי'.

יהודי- מקור השם יהודים הינו משבט יהודה שהיה השבט הגדול והשולט בממלכת ישראל. הכינוי הוא כוללני לכל אני שבט השונים ונקבע בעקבות כוחו וגדולתו של שבט יהודה. לאחר מכן בתקופת אירופה הכינוי יהודי נחשב לגנאי ולכן ניסו להמנע ממנו.

שפה היהודית- זו השפה שהתמשו בה בעבר שפת הקודש,

שפה העברית- לראשונה אוזכרה בתקופת המשנה, והתפתחה בעיקר לאחר השואה לשפה של היום.

ארץ בני ישראל- לאחר כיבוש ארץ ישראל, שמה של הארץ השתנה משם כנען לשם בני ישראל

ארץ ישראל- ישנה התפתחות והשם משתנה לארץ ישראל

עיצוב התרבות בארץ

אצל כל העמים התרבות מתפתחת מהחקלאות. משום שחקלאות היא הגורם לביות מציד ונדידה ממקום למקום אנשים התבייטו והתחילו בחקלאות. הדבר גרם לשפע ולאוכל וכך הייתה אפשרות לפתח תרבות. (ודבר נוסף יש תקופות שבין הזריעה לאסיף ובאותה תקופה יש זמן פנוי) התרבות בעמ"י מאוד קשורה לחקלאות וכל החגים סובבים סביב נושא החקלאות. אך התרבות של עמ"י החלה לפני החקלאות וזה אחד מאפיינים השונים משאר העמים. התרבות החלה מהמצוות ורוב המצוות קשורות לחקלאות.

18. ויקרא פרק כה

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבֹת לִיקְנוֹן: שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרָמָה וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שְׁבֹת שְׁבֹתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבֹת לִיקְנוֹן שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכְרָמָה לֹא תִזְמַר: אֶת סְפִיחַ קִצְיֹרֶךְ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֵנְבֵי גִזְיֹרֶךְ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבֹתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: וְהָיְתָה שְׁבֹת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֲכֹלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיֹרֶךְ וּלְתוֹשֶׁבֶת הָעָרִים עִמָּךְ: וּלְבִהֶמְתְּךָ וּלְסִיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל:

מצוות השמיטה- לא לעבוד את האדמה בשנה השביעית. וע"י הבטחה אלוהית יהיה אוכל גם בשנה השביעית. ודבר זה אפשר גם לפיתוחו התרבות של עמ".

19. דברים פרק כו

וְהָיָה כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נֹתֵן לָךְ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבַּתָּ בָּהּ: וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרִיא מֵאֶרְצָךְ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נֹתֵן לָךְ וְשָׂמְתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְשִׁכְנוֹ שְׁמוֹ שָׁם (בֵּית הַמִּקְדָּשׁ): וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לִיקְנוֹן אֱלֹהֵיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע יְהוָה לְאֲבֹתֵינוּ לֵאמֹר: (שְׁבוּעָה) וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטֶּנָּא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֲרָמִי אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִםה וַיִּגֹּר שָׁם בְּמִתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וְרַב: וַיָּרֶעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלָנוּ וַיֵּרָא אֶת עָנֵנוּ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לִחְצָנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּימִים (כָּל זֶה אוֹמֵר הַחֲקֵלֹאִי): וַיַּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְנִעְתָּה הָהָּהּ הַבָּאִתִּי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי יְהוָה וְהִנֵּחְתוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ: וְשָׂמְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וּלְבִיתְךָ אִתָּה וְהָלֹוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

תיאור מצוות הביכורים- העלת התבואה הראשונה לבית המקדש לתודעה היסטורית- זיכרון העבר מפתח את התרבות הלאומית של עם ישראל, עם ישראל ניצל ממרות המצרים על ידי ה', כעת יש להם נחלה ואדמות אשר נתנו להם בחסד, עליהם להעריך את המתת שקיבלו ולהביא ביכורים למשכן ה'. ולתעל את כל השמחה שלו על התבואה הראשונה כהודאה לה'.

20. ויקרא פרק כג, יז

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְקִצְרְתֶּם אֶת קִצְיֹרֶיהָ וְהִבְאֵתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קִצְיֹרְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: וְהִנִּיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לְרִצְוֹנְכֶם מִמִּחְרַת הַשְּׁבֹת וַיִּנִּיפְנוּ הַכֹּהֵן: וַעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּבִישׁ תְּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ לַעֲלֹה לִיקְנוֹן: וּמִנִּחְתּוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרִינָם סֵלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשָּׁה לִיקְנוֹן רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְפָּה יַיִן רְבִיעִת הֵהִין: וְלָחֶם וְקֵלִי וְכֶרֶם לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הִבְיָאֲכֶם אֶת קֶרֶן אֱלֹהֵיכֶם חֶסֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם:

איסור אכילה מהתבואה החדשה עד שמביאים קורבן של תבואה לבית המקדש כהודיה לנדיבות הארץ כלפי העם. כל אלו מצוות המיוחסות לעם ישראל שחי בארץ ואין חלות על עמים אחרים או אנשי ישראל החיים בגולה.

העם היהודי לא נולד בארץ ישראל- הוא קם בארץ ישראל, והוא נולד במצרים. מחד- לעם אין נחלת קבע, ארץ ישראל ניתנה להם בחסדי האל ויכולה להילקח מהם בקלות כזו. מאידך- זהו עם חזק שמצליח להתקיים גם ללא ארץ קבע.

שיעור מס 3- 02/4

אנו נתמקד על שלטון הרצוי בארץ- התורה מדברת רק על שלטון מלאכותי. הדיון בפרט יהיה על האם השלטון המלאכותי הוא הרצוי? או זה השלטון היחיד שהיה בתקופתו? ניתן להשוות זאת להלכות עבדות- התורה מציינת איך יש להתנהל עם עבד, עם איזה סוג עבד. אך האם היא חושבת שזה דבר נכון? או מתייחסת למצב רק משום שהוא היה קיים באותה תקופה. (התורה לא מחייבת עבדות). נראה בהמשך שיש מחלוקות לגבי נושא המלכות, ואף בפשט של התורה. הציווי עצמו מדבר על הלכות איך להעמיד מלך אך אין משהו חד משמעי, ובפועל בעמדת המלך בספר שמואל נראה התנגדות.

1. דברים פרק יז, יד-כ

כי תבא אל הארץ אשר ידוך אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת **(האם אמירה חיובית/שלילית)** אשימה עלי מלך ככל הגוים **(שלילי)** אשר סביבתי: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ידוך אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא **(תנאים)**: רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס **(הוא כמו טנק היום)** וידוך אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: ולא ירבה לו נשים **(פיתוי)** ולא יסור לבבו וכסף וזהב **(שחיתות)** לא ירבה לו מאד: ויהיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הפהנים הלויים: והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ידוך אלהיך לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם: לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל:

*המלך בהלכה יהודית הוא מלך מוגבל בכוחו הוא לא יכול לעשות כל דבר, משום שיש הלכה אשר מגבילה את כוחו - למרות שמך כן יכול לחוקק. אך אינו יכול ללכת נגד החוק/לחוקק נגד החוק. למרות שאר המלכים בעולם הם מעל החוק.

המלך מצווה לקרוא את משנה התורה - כל ימי חייו, ויש דאגה גדולה יותר שיסור מהמצוות. משום הפיתויים אצלו הרבה יותר גדולים מאשר לכל אדם פשוט, מתוך הגאווה. ולכן יש לו ציווי פרטי.

2. שמואל א פרק ח

(א) ויהי כאשר זמן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל: **(הכוונה לשופטים – יועצים, שרים והכוונה לתקופה שאחריו)** (ב) ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע: (ג) ולא הלכו בניו בדרך ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט (ד): ויתקבצו כל זקני ישראל **(שם תואר מכובד)** ויבאו אל שמואל הרמיה: (ה) ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרךך עתה שימה לנו מלך לשפוטנו ככל הגוים: **(ככל הגוים – לאו דווקא מילת גנאי, שלילית)** (ו) וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפוטנו **(אין עניין עם ככל הגוים – לא מוזכר בפשט)** ויתפלל שמואל אל יקוק: (ז) ויאמר יקוק אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אתה מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם: **(ה' מסכים עם שמואל)** (ח) ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אתם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן הנה עשים גם לך: (ט) ועתה שמע בקולם אך פי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם: (י) ויאמר שמואל את כל דברי יקוק אל העם השאילים מאתו מלך: (יא) ויאמר זה יהיה משפט המלך **(המיסים למלך)** אשר ימלך עליכם את בניכם ושם לו במרפבתו ובפרשיו ורצו לפניו מרפבתו: (יב) ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחמש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו: (יג) ואת בנותיכם יקח לרקחות ולתבחות ולאפות: (יד) ואת שדותיכם ואת פרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו: (טו) וזרעיתכם וכרמיכם יעשור ונתן לסריסיו ולעבדיו: (טז) ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו: (יז) צאנכם יעשור ואתם תהיו לו לעבדים: (יח) וזעקתם ביום ההוא מלפני מלכם אשר בחרתם לכם ולא יענה יקוק אתכם ביום ההוא: (יט) וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו: (כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ונצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו: (כא) וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני יקוק: (כב) ויאמר יקוק אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו:

**בעבר לא הייתה חלוקה לרשויות והמלך הוא גם המחוקק ולכן הרבה פעמים ניתן לראות שהמלך מוזכר כשופט. ההבדל המרכזי בין שופט למלך מלך מעמיד שושלת ואילו שופט הוא שליט תקופתי ודבר נוסף שופט לרוב ניהל מלחמות ונבחרו במצבי משבר. (וככל הנראה לא היה רצף של שופטים)

ניתן לראות סתירה בין מקור 1 למקור 2. במקור 1 מצווה אלינו לשים מלך, ואילו כאשר זקני ישראל מבקשים משמואל לשים עליהם מלך – לשמואל ולה' זה לא מוצא חן בעיניהם "כי לא אתה מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם". ואף בפסוק ז' ישנה סתירה מצד אחד לשמוע בקול העם ומצד שני כעס על העם ושאינו צודק. וישנה השוואה של ה' - כמו שעמ"י עזב בעבר אותו ועבד עבודה זרה כך הוא לך ועוזב את שמואל.

3. שמואל א פרק יב, א-טו

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שְׁמַעְתִּי בְקִלְכֶּם לְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לִי וְאַמְלִיךָ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: וַעֲתָה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וְאֲנִי זִקְנָתִי וְשִׁבְתִּי וְבְנֵי הַנֶּם אִתְּכֶם וְאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְעָרִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה ... וַעֲתָה הִתְיַצְבוּ וְאַשְׁפֹּטָה אֶתְכֶם לִפְנֵי יְדֹנָד אֶת כָּל צַדִּיקוֹת יְדֹנָד אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אַבּוֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר בָּא יַעֲקֹב מִצֹּרִים וַיִּזְעַקוּ אַבּוֹתֵיכֶם אֶל יְדֹנָד וַיִּשְׁלַח יְדֹנָד אֶת מִלְשָׁה וְאֶת אֶהֱרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת אַבְתִּיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיִּשְׁבּוּם בְּמָקוֹם הַזֶּה: וַיִּשְׁפְּחוּ אֶת יְדֹנָד אֶלְהֵיהֶם וַיִּמָּכֶר אֹתָם בְּיַד סִסְרָא שֶׁר צָבָא חֲצוֹר וּבְיַד פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחָמוּ בָּם: וַיִּזְעַקוּ אֶל יְדֹנָד (הַזֶּעֱקָה לֵה' זֹאת שְׁתַּעֲזוֹר - לֹא לַמֶּלֶךְ) וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי עֲזַבְנוּ אֶת יְדֹנָד וְנַעֲבָד אֶת הַבָּעָלִים וְאֶת הַעֲשָׁתוֹת וַעֲתָה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֲיִבֵינוּ וְנַעֲבָדְךָ: וַיִּשְׁלַח יְדֹנָד אֶת רִבְעֵל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל (שׁוֹפְטִים) וַיִּצֹּל אֶתְכֶם מִיַּד אֲיִבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתִּשְׁבּוּ בְּטָח: וַתֵּרְאוּ כִּי נָחַשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיִּדְּלֵנוּ אֶלְהֵיכֶם מִלִּפְנֵיכֶם: וַעֲתָה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שָׁאֲלַתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְדֹנָד עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: אִם תֵּירְאוּ אֶת יְדֹנָד וְעַבַדְתֶּם אֹתוֹ וְשָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תִמְרוּ אֶת פִּי יְדֹנָד וְהִיָּתָם גַּם אִתְּכֶם וְגַם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מֶלֶךְ עֲלֵיכֶם אַחֵר יְדֹנָד אֶלְהֵיכֶם: וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ בְּקוֹל יְדֹנָד וּמְרִיתֶם אֶת פִּי יְדֹנָד וְהִיָּתָה יַד יְדֹנָד בְּכֶם וּבְאַבְתִּיכֶם:

נשאלת שאלה במקור בתקופת השופטים הייתה רוטינה עמי חוטא—מגיעה צרה —זועק לה'—ה' שולח שופט—עמי" נצל. ודבר זה חוזר על עצמו. ואז פתאום עמי" מחליט שזה לא מתאים יותר והם רוצים מלך. מה קרה פתאום שהם מחליטים לשנות את המעגל? הרי אני ה' המלך שלכם למה אתם צריכים מלך מבשר ודם? המקור מסתיים באמירת ה' שהמעגל הזה לא השתנה בעקבות מינוי מלך אלא בעקבות שינוי התנהגות העם.

במקור 3,2 ניתן לראות התנגדות להמלכת מלך אשר נוגדת את מקור 1. התמודדות החכמים:

4. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כב,

רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. וכן היה רבי יהודה אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר (דברים י"ז) ואמרת אשימה עלי מלך וגו'. תניא, רבי אליעזר אומר: זקנים שבדור - כהוגן שאלו, שנאמר (שמואל א' ח') תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר (שמואל א' ח') והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו.

דיון בפרשת המלך- מקור מספר 2. ר' יוסי אומר שכל עניין משפט המלך ששמואל לא מאיים אלא מזהיר את עמי" מהשלכות של המלכת מלך. ואילו ר' יהודה טוען שכן יש פה איום על מנת שהיה הרתעה מפני המלך "שתהא אימתו עליך"- יראת מלך. האיום פה הוא ליראה ולא כאי הסכמה למלך. שהרי זו אחת מהמצוות המצוות על עמי" בכניסה לארץ. ר' נהוראי אומר שהעניין הוא ככל הגוים לא שעמי" רוצה לקיים מצווה אלא רוצה להיות כשאר העמים ולכן הכעס.

תניא, ר' אליעזר מחלק את הפסוק ואומר הזקנים- הם ביקשו שישימו לנו מלך, אך עמי" הוא זה שחטא ומבקש מלך על מנת להיות ככל הגוים. ובעצם באמירה של ר' אליעזר הוא מנסה להצדיק את. " שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפְּטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם:" " וְהִיָּינוּ גַם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וְשַׁפְּטֵנוּ מִלִּפְנֵינוּ וְנִצָּא לִפְנֵינוּ" הבעיות שניתן לראות בפשט שהזקנים גם אמרו ככל הגוים ואינו מצטט את הפסוק השלם של הזקנים. וזאת על מנת לפתור את הבעיה הפרשנית, איך ניתן להצדיק את פסיקתו של ר' יהודה. אך ניתן לראות שהחלוקה בעייתית.

5.מדרש ספרי (קנו)

'ואמרת אשימה עלי מלך' - רבי נהוראי אומר: הרי זה דבר גנאי לישראל שנאמר (שמ"א ח', ז): 'כי לא אותך מאסו, כי אתי מאסו ממלך עליהם'. אמר ר' יהודה: והלא מצווה היא מן התורה לשאול להם מלך, שנאמר: 'שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוֹקֶיךָ בו?' ולמה נענשו בימי שמואל? מפני שהקדימו על ידן.

מה הכוונה להקדימו על הידן? לפי מרדכי סבתו- בניין בית המקדש קודם להמלכת המלך והם הקדימו את זמן המלכת המלך, שלא היה בית המקדש באותה תקופה.

6.רמב"ם (1135-1204) הלכות מלכים פרק א ה"א-ה"ב

א) שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

ב) מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו', מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו וגו'.

לפי רמב"ם: הסדר הוא המלכת מלך—מלחמת עמלק—הקמת בית המקדש. ולכן הוא סותר את פירושו של ר' נהוראי. ורמבם מפרש את פרשת המלך שעמ"י לא רצה לקיים את מצוות ה' אלא מאס בשמואל הנביא. – הבעיה לא הייתה בבקשה עצמה אלא המניע.

7.רמב"ן (רבי משה בן נחמן) (1194-1270): דברים יז, יד

ואמרת אשימה עלי מלך. על דעת רבותינו כמו 'ותאמר': אומר: אשימה עלי מלך. והיא מצוות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון 'ועשית מעקה לגגך' (- שפירושו 'עשה מעקה') וזולתם. והזכיר 'ואמרת' (- ולא הסתפק בציווי שבהמשך 'שום תשים'), כי מצווה שיבואו לפני הכהנים הלוויים ואל השופט ויאמרו: רצוננו שנשים עלינו מלך.

רמב"ן מתייחס לאמירה של "ואמרת" במקור מספר 1. מדוע הוא מופיע שם? הרי ישנו ציווי של ה'. שלבים: 1. ישיבת הארץ וירושה 2. בקשת העמם לשים עליהם מלך.

8.ראב"ע (1089-1164) דברים יז, טו

שום תשים - רשות; אשר יבחר - על פי נביא או משפט האורים. והטעם (- המשמעות): לא אשר תבחר אתה.

לפי ר' אבן בן עזרא המלכת מלך- זה רשות ואינו ציווי שמחייב. תנאי שהוא מוסיף אין העם בוחר את ה מלך אלא ה' ע"י נביא או משפט האורים.

9.רבי חיים בן עטר-(אורך החיים הקדוש) (1696-1743) לדברים יז, יד

'ואמרת' זה משמעו 'שמא תאמר', ונראה שאין הכוונה כאן לאמירה בפה אלא לאמירה בלב, וכוונת הכתוב היא: כשיעלה בלבך למנות עליך מלך ככל הגויים (אם אכן כך יעלה בלבך)(הכוונה לא למלך באופן כללי אלא רצון של העם לשים בן אדם פרטי למלך וזהו דבר אסור), הריני מצווה אותך שלא תעשה כן אלא "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה'..."

לפי אורך החיים הקדוש ישנו ציווי לשים מלך- אך מלך שה' יחפוץ בו ולא מלך שהעם ירצה בו.

שיעור מס 4-16/4

יש כאן הוספה של הוגים- ולא אנשי הלכה. משום לא מוזכר בימי הבניים הלכה כלפי מלוכה. כי אין לזה התייחסות בתקופת ימי הבניים. (בשולחן ערוך נראה הלכה לגבי החי' יומיום שסובבים אותנו- אך לגבי מלוכה אין איזכור.) (רמבם ורמבם הם אנשי הלכה החזקים ביותר שאזכרו כאן) אלו 2 דעות שליליות- כאשר דעתו של ספורנו יותר קיצוני משל אברבנל.

10. דון יצחק אברבנאל (1437-1508)- חי בתקופת משטר מלכוני ויוצא נגד זה- מחשבה מהפכנית.

הנה תהיה מחשבתם [של הפילוסופים] בחיוב המלך והכרחיותו כזו, (פילוסופים אוהבים- שלטון מלאכותי- ישנה תעוזה מצד אברבנל) (אברבנל ראה את המלוכה מבפנים) לפי שאינו מהבטל [- אינו מן הנמנע] שיהיו בעם מנהיגים רבים מתקבצים ומתאחדים ומסכימים בעצה אחת ועל פיהם תהיה ההנהגה והמשפט... (הנהגה קולקטיבית) תהייה הנהגותיהם משנה לשנה או לג' שנים... (הנהגה זמנית) ובהגיע תור שופטים ושוטרים אחרים (הכוונה למושלים), יקומו תחתיהם ויחקרו את פשעי הראשונים (!) ... יותר קרוב להיות הפשע באדם אחד (- מלך) ... משיחטאו אנשים רבים בהיווסדם יחד, כי אם האחד ייטה מני דרך, ימחו האחרים בידו. ובהיות הנהגותיהם זמניות, והם עתידים לתת את הדין אחרי ימים מועטים, יהיה מורא בשר ודם עליהם. ומה לנו להביא על זה טענות שכליות, והנה הניסיון גובר על ההיקש [- ההיגיון] ...

באמרו 'כי תבאו אל הארץ... ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי' אין בזה מצווה כלל, כי לא ציווה השם יתברך שיאמרו זה וישאלו מלך (- כפי שפירש רמב"ן), אבל הנה הוא הגדת העתיד. יאמר: אחרי היותכם בארץ הנבחרת, ואחרי הכיבוש והמלחמות כולם, ואחרי החילוק, וזהו אמרו 'וירשתה וישבת בה', אני ידעתי שתהיו כפויים טובה כשתאמרו מעצמכם 'אשימה עלי מלך', לא מפני ההכרח להילחם עם העממים ולכבוש את הארץ, כי כבר היא נכבשת לפניכם, כי אם להשתוות עם האומות הממליכים עליהם מלכים... וזכר שכאשר יקרה זה, לא ימליכו המלך ההוא כרצונם, כי אם אשר יבחר ה' בו מקרב אחיהם, וזהו עצם המצווה ואמתתה, רוצה לומר: 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך' - לא שיצווה אותם שישאלוהו, כי אם כאשר ישאלו אותו מרצונם לא יבחרוהו מעצמם כי אם אשר יבחר ה' מקרב אחיהם. ולפי זה יהיה עניין המלך מצוות עשה תלויה בדבר הרשות, כאומר: כאשר תרצה לעשות כן, עם היותו בלתי-ראוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן.

התחלה מתחילה עם דעה כללית- ואז מגיע לפסוק עצמו.

**אברבנל היה יועצו של מלך פרטוגל, יועצו בכיר של פרטוגל. תקופת גירוש ספרד.

אברבנל היא יועץ בפרטוגל ולכן מודע למה שקורה הממלכה. וכל מה שכתב בפסקה הראשונה מגיע מתוך חוויה אישית.

לפי דעת אברבנל המלוכה צריכה להיות:

1. הנהגה קולקטיבית

2. הנהגה זמנית של שנה עד 3 שנים.

3. כאשר תקום הנהגה חדשה היא תחקור את מעשיהם של הנהגה שהחולפה.

הסעיפים הללו נובעי מתוך הבנה שמי שיושב בראש המלוכה הוא יהיה מושחט. ועל מנת שזה לא יקרה יש להגביל את זמן המלוכה ולא ליצור היררכיה אשר לא יהיה אפשרי לחקור את ה"מלך" דבר שני הנהגה קולקטיבית כך שיוכלו לבקר אחד את השני ולקבל החלטות יחד. ולאחר מכן תנתן חקירה.

אברבנל טוען מלוכה יחידנית מביאה לשחיתות.

בפסקה שניה אברבנל מתייחס לפסוק 'כי תבאו אל הארץ...' ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי- לפי דעת אברבנל אין זאת מצווה כלל. לפי אברבנל ה' חזה את העתיד וידע שעמ"י ירצה לשים מלך כדי להיות כשאר העמים. וזו היא עברה על רצונו של ה'. ואז ה' ממשיך את הפסוק אומר אם אתכם כבר עוברים על רצוני אז שהמלך יהיה מי שהוא ימליך עליהם.

ר.11 עובדיה ספורנו (1476-1550) לדברים יז,

אשימה עלי מלך ככל הגוים - שתהיה המלכות לו ולזרעו, לא כעניין השופטים שהיה השופט מולך הוא בלבד, אבל לא זרעו אחריו. (הבדל בין מלך לשופט, שמלך מעמיד זרע) ועל מינוי שופט למלך בזה האופן (- בלא העברת השלטון לבניו) נצטוו בביאתם לארץ, כאמרו (במדבר כ"ז, יז) "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה". אמנם שיהיה המלך כמלכי הגוים - מחזיק במלכות הוא וזרעו - נמאס (ממקור של שמואל) אצל הא-ל יתברך. אבל ציווה שכאשר יקשו עורפם להעמיד להם מלך בזה האופן, לא יבחרו אלא אדם כשר שיבחר בו ה' - ולא יעביר ישראל על דת, ושלא יהיה איש נכרי... וכאשר חטאו בשאלת המלך שימלך הוא וזרעו 'ככל הגוים' (- כמתואר בספר שמואל) היה העונש עליהם בתקלות הקורות להמון בשביל המלך, כאמרו (שמ"א ח', יח): 'וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם, ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא', וכאמרו (הושע י"ג, יא) 'אתן לך מלך באפי, ואקח בעברתי'. והיה הרשות במינוי המלך כמו שהיה הרשות ביפת תואר, אשר רמז (- בסמיכות הפרשיות) שסופו לשנאתה ולהוליד ממנה בן סורר ומורה.

פרשת יפת תואר קרוב לפרשת המלך.

פרשת יפה תואר- כאשר אדם נמצא בשעת מלחמה וישנה אישה יפת תואר ואותו אדם חושק בה ויצריו עולים בו, האישה מותרת לו (כלומר לשכב איתה). ולאחר מכן להביא אותה אל ביתו ולא לגעת בה ולתת לה לבכות על הוריה שמתו מלחמה ומותר לה לעבוד ע"ז בביתו. ואז מותר לו להתחתן איתה ולגייר אותה.

ספורנו מקשר בין 2 הפרשות כאשר ישנם 2 איסורים והתורה מתירה זאת למרות האיסורים. התורה רוצה להיות תורת חיים, ולא רק בכתב על הספר. ולכן ישנם התרים לדברים מסויימים כדי למזער נזקים.

*פרשת יפת תואר- האיש שיצריו עולים בו במהלך מלחמה יחטא בין כה וכה, אך ישנה השאלה מה יקרה לאחר החטא אם ללא הציווי האיש ירצה להרוג אותה (זמן מלחמה) - אך התורה לא מתירה זאת.

*פרשת המלך- עמ"י ירצה לשים מלך עליו בין כה וכה, השאלה איזה מלך. ולכן ישנו ציווי ה' לשים מלך שה' יבחר בו.

לסיכום 2 פרשות אלו הם אסורים לכתחילה אבל אם כבר אתה חוטא אז יש מגבלות לכך.

שורשי הציונות - סוגיית "הציבי לך ציונים"

ישנם חלוקות שונות של מצוות: תעשה לא תעשה, מצוות שזמנן גמרא ומצוות שאינן זמן גמרא. אנו תמקד במצוות שתלויות בארץ ואינן תלויות בארץ. ה' מקדש את העם ע"י מצוות, ובארץ ניתן לקיים יותר מצוות וכך היא יותר מקודשת.

1. דברים פרק יא, יג-כא- פרשת שמע

וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְהָ אֶתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר הִנֵּה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִטֶּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפָּת דָּגָה וְתִירֹשֶׁה וְיִצְהָרָה: (רוב טובה של הארץ- שפע אוכל) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבִהֶמְתְּךָ וְאֶכְלָתָה וּשְׂבָעְתָּ: הַשְׁמִירוּ לָכֵן פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם (העברה): וְחָרָה אַף יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֶבְדְּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֵם: (אסון הטבע יהפוך לאסון היסטורי- לצאת מהארץ עק רעב)

וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם (מצוות לימוד תורה) וְקִשְׁרְתֶּם אִתְּכֶם לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: (מצוות תפילין) וְלִמְדַתֶּם אִתְּכֶם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְכָתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: (מצוות מזוזה) לְמַעַן יִרְבוּ יְיָיִם בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשָׁבַע יְהוָה לְאֲבֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָכֵן כִּימִי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

ניתן ללמוד מהסמיכות של 2 הפסקאות המתוארות כאן-

פסקה ראשונה- מדובר על שעמ"י מקבל ארץ שפע מבורכת ע"י ה', אך כאשר הם יחטאו ה' יגרם לאסון טבע לבצורת גשם אשר תגרום לרעב, ועמ"י יצטרך לרדת מהארץ על מנת לשרוד (אוכל).

פסקה שניה- מתוארות מספר מצוות: תפילין, מזוזה, לימוד תורה.

2. ספרי לדברים פרשת מה

ואבדתם מהרה ... ושמעתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם – זו תורה. וקשרתם אותם לאות על ידכם – אלו תפילין. אין לי אלא תפילין ותלמוד תורה, שאר המצוות שבתורה מניין. הרי אתה דן מבנין אב שבין שניהם: לא ראי תפילין כראי תלמוד תורה ולא ראי תלמוד תורה כראי תפילין, הצד השווה שבהם שהם מצוות הגוף שאינן תלויות בארץ ונוהגות בארץ ובחול, אף כל מצוות הגוף שאינן תלויות בארץ נהגות בארץ ובחול ושתלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מן הערלה והכלאים. רבי אליעזר אומר אף החדש.

מהסמיכות ניתן ללמוד שמצוות לימוד תורה, תפילין ומזוזה אינן מצוות התלויות הארץ ומחוייבות גם בחול.

*ניתן לראות שבפסקה אין מוזכרת מצוות מזוזה, ניתן להביר זאת ע"י המושג הנקרא בניין אב- כאשר לוקחים 2 מצוות ואת המשותף ביניהם ואומרים כמו שאנו חייבים לעשות אותם כך אנו מחוייבים לעשות כל מצווה אשר יש להם אותו עניין משותף. המשותף לתלמוד תורה ותפילין- אלו מצוות הגוף. ומכאן כל מצוות הגוף אינן תלויות בארץ.

3. ירמיהו פרק לא- נביא, מה יש לעשות בגלות

הציבי לך ציונים שמי לך תמרורים שתי לבך למסלה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שבי אל ערדך אלה:

הסיפור- מישוה הולך לדרך יוצא מהבית ושם לך לו ציונים- סימנים כדי שתדע איך לחזור הבייתה

4. איכה רבה פרשה א ד"ה נד קראתי למאהבי

קראתי למאהבי המה רמוני, ... רשב"י פתר קרייה בנביאי האמת שהיו מאהבין אותי להקב"ה המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה ומעשרות וכי יש תרומה ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהבני להקב"ה הוא שירמיה אומר (ירמיה ל"א) הציבי לך ציונים הציני במצות שהיו ישראל מצויינין בהם, (שם/ירמיהו ל"א) שימי לך תמרורים זה חרבן בית המקדש, וכן הוא אומר (תהלים קל"ז) אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני.

מדרש רבה- פשט-עמ"י בגד בה' (נביאי שקר שרימאו) (מתוך אהבה-כמו בעל ואישה) את ה'. לפי המדרש הציונים- זכרון א"י - הם המצוות, והתמרורים- זה זיכרון חורבן בית המקדש.

5. ספרי לדברים פרשת מג

ואבדתם מהרה, ושמעתם את דברי אלה וגו', אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינים במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל למלך בשר ודם שכעס על אשתו וטרפה בבית אביה אמר לה הוי מקושטת בתכשיטך שכשתחזרי לא יהו עליך חדשים כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני היו מצויינים במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים הוא שירמיהו אומר +ירמיה לא כ+ הציבי לך ציונים וגו' אלו המצות שהיו ישראל מצויינים בהם, +שם/ירמיה לא כ+/ שימי לך תמרורים זה חורבן בית המקדש, וכן הוא אומר +תהלים קלז ה -ו+ אם אשכחך ירושלם וגו' תדבק לשוני וגו', +ירמיה לא כ+ שיתי לבך למסילה דרך הלכת ... שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה.

לפי ספרי מוצינים- יש לעשות את המצוות (אין איזכור של איזה מצוות) כדי בזמן שתחזור לארץ לא תשכח אותם והם יהיו רגילים לך.

מסופר משל- על מלכה שבעלה גירש אותה לביתה, ושם היא תמשיך ללבוש את בגדי מלכה שלא היו עליה חדשים.

6. רש"י (1040—1105) דברים פרק יא פסוק יח
 ושמתם את דברי - אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצות, הניחו **תפילין**, עשו **מזוזות** כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) **הציבי לך ציונים**:
 רש"י משלב 2 מקורות את מקור מס 2 ומקור מס 5, ישנה התייחסות למצוות הגוף וגם לגבי הצבת הציונים של ירמיהו על מנת זיכרון.
 נשאלת השאלה: הרי לפי מקור 2 ישנו הסבר ומשמעות למצוות אשר אין תלויות בארץ ולכן יש לעשות אותן בחו"ל. ולפי הציבי לך ציונים- אין משמעות לעשיית המצוות בחול אלא הן נעשות על מנת זיכרון והרגל. ורש"י בפירוש זה כביכול עושה סלט של השנים.

שיעור מס 5-23/4

7. רמב"ן (1194—1270) דברים פרק יא פסוק יח
 ושמתם את דברי אלה - אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצות, הניחו תפילין עשו מזוזה, כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר הציבי לך ציונים, **לשון רש"י**. וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל **יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח כה)**. והנה **החזיר** במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית **(כוונה 2 הפרשיות הראשונות הצמודות בתפילת שמע- לא בתורה)**, **לרמוז בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ, ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחיובן בכל מקום**, ושנהיה פטורין בחוצה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות, כך הוא נדרש בספרי (עקב יז). וכוונת המדרש, **מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם**. אבל **עיקר הכתוב בארץ, דכתיב (פסוק כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה**.

לפי רמבן- הצמידות הפרשות שבתפילת שמע מלמדות שגם כאשר נגלה מארץ נהיה חייבים במצוות תפילין, תורה ומזוזה ואלו מצוות הגוף. ואילו מצוות הארץ לא ניתן לעשות בגולה. אך הוא מציין שגם מצוות הגוף הן מקורן בארץ.

8. רמב"ן ויקרא פרק יח פסוק כה
 אמרו בספרי (עקב מג), ואבדתם מהרה (דברים יא יז), אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצוינים במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה (לא כ) הציבי לך ציונים, אלו המצות שישראל מצוינים בהם: והנה הכתוב שאמר (דברים יא יח) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, **כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'**. ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב), **ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה ... וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה א) שהיו אומרים ליחזקאל, רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן:**

הרמבן טוען שהמחשבה של חובת המצוות כולה היא רק בארץ היא מחשבת רשעים.
 לפי רמבן יש הפרדה הלכתית בין מצוות הגוף למצוות הקרקע- משום שהקרקע שייכת אך ורק לא"י לא ניתן לעשות אותה בגלות. ובגלל הסיימת של של פרשת שמע השניה "וירבו ימכם על האדמה..", ובגלל המדרש בספרי (מקור מספר 5)- שאין הבחנה בין המצוות.
 ערכן של המצוות לפי הרמבן בגולה פחותה מאשר קיומן בארץ, אך הן עדיין בגדר חובה. (בשביל שנהיה קיימים כעם- יש צורך בקיום מצוות)

9. אברבנאל (1437—1508) דברים פרשת עקב - ראה פרק יא

עוד זכר העונש המגיע מהחטאים שבעבורם תהיה היראה מעלה הכרחית לאדם. ועל זה אמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם. כי השמירה והיראה ענינם אחד. ואמר שאז יחרה אף ה' בהם. ר"ל כי בעבור שלא יראתם מלהקציפו יקצוף עליכם ויעצור את השמים ולא יהיה מטר וזהו והאדמה לא תיתן את יכולה ... ומהעדר המטר וחוסר התבואות תבואו לאבדן במעט מהזמן מעל הארץ (תבוא גלות) הטובה אשר אנכי נותן לכם ר"ל אשר אנכי נתתי לכם להיותה טובה זבת חלב ודבש. הרי לך (הלקח-) שבהיעצר המטר לא לבד תאבדנה התבואות ... אמר להם אם עשיתם את התורה הרי כבר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות ... אמר להם אם אתם עושים את התורה הכתובה בזה הרי אתם ניצולים מזה. ואם לאו אתם לוקים וכו' ... הנראה כפי פשט הדברים וקישור הפרשיות הוא מה שכתבתי ... והנה ציווה משה אדונינו לישראל שישמרו הדברים האלה על לבבם ועל נפשם. ר"ל שיענינו בהם וישימו אליהם לב תמיד ושיזכרו אותם ויעשו סימנים לזיכרונם. כמו שאמר (ירמ' ל"א) הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה. וזהו אמרו לאות על ידכם ולטוטפות בין עיניכם וציווה שילמדו אותם את בניהם ויכתבו על מזוזות הבתים כמו שבא כל זה בפרשת הייחוד לפי שאלה הם גופי תורה במעשיות כמו שהייחוד הוא באמונות ולכן נתחברו הפרשיו' האלה בתפילין. והמפרשים אמרו שנשנו המצוות האלה בכאן לומר שהן חובת הגוף. ואנחנו חייבים בהם גם בגלות ולכן נזכרו אחריו. ומדברי רבותינו ז"ל בספרי הוא וגם הוא נכון.

*ר"ל- רצוני לומר

אברבנל- בתפילין ובמזוזות רשומים עיקרי התורה, ועיקרי התורה- הם שמירת המצוות, ושנהיה יראים מה'. ואם לא נשמור את המצוות נגורש מהארץ. הנרטיב של התורה ברגל אחד קיום מצוות. הפרשה הראשונה של שמע מתייחסת על זה ה' אחד וזהו כלל חשוב! אך כלל לא פחות חשוב זהו כלל של שכר ועונש אם לא נדע שיש ענין של שכר ועונש אנו נחטוא ונגורש מא". ולכן יש לכתוב את דברים אלו במזוזות ובתפילין, דברים אלו אמורים להיות מול ענינו ושלא נשכח אותם. וזאת הסיבה מדוע דברים אלו כתובים- במזוזות והתפילין. וענין שכר ועונש- וגלות הם עניינים אשר יש לדעת לזכור ולא לשכוח על מנת לא לגלות.

10. מהר"ל (1520—1609), גור אריה (פירוש על פירוש של רשי על התורה) דברים פרק יא פסוק יח

... ויש מפרשים כי כאשר גלו בין האומות ואין לישראל מקומות ובתים בפני עצמם רק על דרך שאלה ושכירות (בגולה יהודים גרו במקום ארעי- זמני, פג תקופת השכירות ויש סיכוי לכך שלא יהיה הערכת חוזה) ואם לא יקיימו ישראל מצוות מזוזה בגלות שאין להם בתים מיוחדים (סיבה- לאי קיום מצוות מזוזה כי אין בית) וכן תפילין מפני שצריך שלא יסיח דעתו מן התפילין (אחד מהתנאים לקיום המצווה- סיבה לאי קיום מצוות תפילין בגולה יש צרות רבות ולכן דעתו יהיה מוסחת) וכו' ראוי שיהיו פטורים מתפילין כי איך לא יהיה להם הסח הדעת ואם כן יהיו המצוות עליהם חדשים כשיחזרו לברך לכך אמר שאף בחוצה לארץ יקנו להם בתים כדי שיעשו מזוזה וגם בגלות יסירו הטרדות ויתחייבו בתפילין כדי שלא יהיו נראים חדשים מזוזה ותפילין עליו.

את מצוות אללו הוזכרו לקיום משום שיש קשיים במצוות אללו יש לחזק ולעשות בארץ למרות כל הקשיים. ויקנו בתים בגולה על מנת קיום מזוזות, ואנשים יסירו הטרדות על מנת קיום תפילין. וכשנחזור לארץ מצוות אללו לא יהיו חדשות לנו.

11. ברכות ו, ע"ב

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח, י), תניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש.

לפי פשט הפסוק כאשר יזהו את עמ'י כעם של ה', כולם יראו ממנו. ר' אליעזר הגדול- פירש זאת בכיוון מילולי איפה נקרא שם ה', בתפילין וכאשר יראו אנשים הולכים עם תפילין הם ידעו שזו עם ה'.

פירוש נוסף לברכות:

12. ר' יהונתן איבישיץ (1690—1764), נפש יהונתן, חלק ג'

מרדכי ... (היהודי- מגילת אסתר) היה מוכתר בתפילין וציצית (מגילה יב, ע"ב) ... והלך בהם ברבים, ולכן נקרא "איש יהודי", כי ברבים היה ניכר שהוא יהודי ... ומעתה יש לומר דזהו פירוש הספרי הנ"ל ... (ציון- של היותו יהודי) דגם בגלות "וקשרתם לאות" דהיינו בגלוי לעין כל ... וכן מזוזה "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", בגלוי בפרסום לעין כל ... וזה שאמר הספרי "אף

לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות" אשר כל רואה יכיר אתכם כי אתם יהודים. "הניחו תפילין עשו מזוזות" ... ומזה יוצא לנו מוסר השכל לאותן בני עמנו בדורות אלו בגלות – בעוונותינו הרבים מסירין מעל פניהם צלם א-לקים ומתדמין בשם לשון ומלבוש להגויים, כדי שלא יכירו אותם בגלוי שהם יהודים ... אנו מחוייבים גם בגלות להראות לכל כי יהודים אנחנו ... **בזכות זה נזכה לשוב לירושלים ברחמים גדולים.**

לפי ר' יהונתן הציונים יחזירו אותנו לארץ ע"י כך שלא תהיה התכחשות למי שאתה, וציון של אני יהודי- ואני לא ככל הגויים ודבר זה מצויין ע"י ציצ, תפילין, מזוזות בבתיים.

שיעור מס 6- 30/4

שורשי הציונות – מקורות ריה"ל (1085-1141)

מבוא ההיסטוריה של ר' יהודה הלוי-

רבי יהודה הלוי כותב ספר כדי להעלות את המורל של היהודים. לוקח סיפור כדי להרכיב עליו את הפילוסופיה שלו.

רבי יהודה הלוי. ריה"ל. (1085-1141)בניגוד להוגים אחרים עם ישראל ועם ישראל נמצא במרכז הקשר של הערוץ שלו. הוא היה אחד הראשונים למעשה שעשה מזה פילוסופיה, אצל חז"ל אלה רק אמירות, הוא העלה את זה לדיון מבחינה הגותית כפילוסוף, כהוגה. זוהי תקופה אחרת והתמודדות אחרת. ימי הביניים באו מלשון בין, מי שהגדיר אותם הם אלה שבאו אחרי ימי הביניים. הם היו בנפילת האימפריה הרומית עד תקופת הרנסנס- 600- 1500 לספירה, 900 שנה ימי הביניים בערך. בשנים האלה השתלטה על אירופה ועל אגם הים התיכון ועל האיזור שלנו הדת המונותאיסטית- הנצרות או האסלאם. הכל היה משועבד לדת, היא הייתה כח עליון, בשבילה יוצאים למלחמה, הורגים ונהרגים, הדת הייתה האידיאל העליון. אצל הנוצרים היא עוסקת בישו ו... יש ישו והעץ, ישו ונהרג... אצל המוסלמים לא הייתה אומנות בגלל הדת. הכל משועבד לדת אפילו אמיתות המדעיות היו משועבדות לדת. באו אנשי רנסנס והם אמרו שהם רוצים לחזור לנקודה של תחיה מחדש, הם רצו להחיות מחדש את מה שהפסיקו לפני 900 שנה , אומנות , מדעים, אסתטיקה- הכל היה חופשי, הם רצו להחיות את התרבות הזאת ולהמשיך משם וכל מה שהיה באמצע אלה ימי הביניים. היו יותר רדיפות על היהודים , דת מונותאיסטית היא מטיבה יותר קיצונית. פוליטיאזם – ריבוי אלים, מטבע הדברים הוא יותר לארג'. אצל מונותאיזם אין לאן לברוח, יש רק אמת אחת. כל זה נפסק ב 1500, תחילת הרנסנס. מה שמתחיל את השינוי אלה תגליות טכנולוגיות. קארל מארקס- התודעה נקבעת ע"י ההווה- היא קובעת את החשיבה. ב 1492- קולומבוס גילה את אמריקה, זאת הייתה הרחבת אופקים. הייתה תיאוריה חדשה, שגילתה שהעולם הוא עגול, היה לקולומבוס רעיון להגיע לארצות במקום מימין אלא משמאל. הוא מצא את הודו- קרא לה אינדיאנס (אמריקה), זה שינה תפיסות עולם, הראש נפתח. היו עוד 3 תגליות מצפן שהייתה במאה 15, עד אז שטו רק לאורך החופים בגלל שזה היה מסוכן עד שהומצא המצפן. עוד תגלית- אבק שריפה- אפשר לראות ככה מישוה ממרחק בטוח וזה גם שינה את צורת הלחימה. עוד תגלית- המצאת הדפוס, לפניו היו רק כתבי יד, אנשים העתיקו ספרים שלמים. בעקבות התגליות האלה מתחילה תקופה חדשה. ההיסטוריה היהודית בימי הביניים- המרכז הדמוגרפי של היהודים נמצא בספרד, לפני כן הוא היה בבבל. רוב יהודי העולם גרו בספרד, יהדות אשכנז כמעט ולא הייתה קיימת. ספרד נמצאת במלחמה בין נוצרים ומוסלמים. ספרד היא הארץ היחידה באירופה שהייתה הרבה זמן תחת שלטון מוסלמי- מהמאה 8 עד 1492, זה לא רק גילוי אמריקה אלא גם גירוש ספרד וגם המוסלמים גורשו. הנוצרים ברגע שניצחו הם דחפו את המוסלמים לצפון אפריקה והעיפו את כי מי שלא נוצרי, רק שלמוסלמים היה לאן ללכת. רוב היהודים התנצרו. המוסלמים כובשים את ספרד במאה ה 8 ועוזבים אותה סופית במאה 15, הם שלטו שם 700 שנה. בין לבין בין 800 ל 1492, ספרד נמצאת בתהליך של כיבוש מחדש – רקונקויסטה , הנוצרים רוצים לדחוף את המוסלמים החוצה, לא כל הזמן הייתה מלחמה, רוב הזמן היה סטטוס קוו. באותה תקופה לא היה צבא קבע, לכל שליט היו חיילים שישמרו עליו אבל לא היה צבא של הרבה אנשים שיצאו למלחמה, זה היה המון כסף. ברגע שהיו צריכים לצאת למלחמה גייסו את האיכרים מהסביבה, ושלחו אותם לחום. בגדול אפשר לומר שהנוצרים ישבו בצפון והמוסלמים בדרום. ריה"ל נמצא בדיוק במרכז העניינים, הוא נולד בטולדו , היא נכבשת ב 1085 ע"י הנוצרים, בשנת לידתו, הוא נודד הרבה, ספרד היא ארץ רב תרבותית, מצד אחד זה טוב ליהודים ומצד שני הם תמיד בין הפטיש לסדן. יש הרבה מצבים שהנוצרים יותר ידידותיים מהמוסלמים. שטולדו נכבשת ע"י הנוצרים, השליטים שם מואשמים ע"י האפיפיור

שהיהודים שולטים במדינה כי היו הרבה יהודי חצר. הוא נדד הרבה בין ספר הנוצרית למוסלמית, הוא היה נשוי, הייתה לו בת וגם נכד. בסוף ימיו ריחל עושה ניסיון לעלות לא"י והדבר הייחודי בניסיון שלו הוא שהמון חכמי ישראל ניסו להגיע לארץ, היינו 900 שנה בגלות ולא היו הרבה יהודים בארץ, בעכו ישבו רוב היהודים, בירושלים לא היו יהודים באותה תקופה. היהודים בחו"ל היו הרבה זמן בגלות ומבחינתם א"י הייתה מיתוס. המיוחד הוא כנראה שהוא ניסה לעלות כחומה, הוא ניסה לחולל תנועה המונית אבל הוא לא הצליח בזה (זה גם היה כתוב בספר הכוזרי שהוא כתב). הוא מגיע לאלכסנדריה ב 1140 לפי תכתובות שלו, במאה ה 19 התגלתה גניזת קהיר, היו המון מסמכים על הרמב"ם ועל הר"ל, הייתה שם תגלית מאוד חשובה על הר"ל, משם אנחנו יודעים שהוא הגיע לאלכסנדריה שבמצרים והוא התכתב עם ראש הקהילה שם, משם הוא מנסה להגיע לא"י. בהתחלה הוא מנסה דרך היבשה, לא הצליח, חזר לאלכסנדריה, הוא חיכה לרוח וכתב על זה שירים ימים רבים שהוא חיכה על ספינה וחיכה לרוח, הוא הפליג לא"י בחג השבועות ו' בסיוון, אז באה הרוח ואז נעלמו עקבותיו ובסוף ה 1141 מתייחסים אליו כז"ל ולא יודעים מה קרה באמצע, אין לנו עדויות ישירות שהוא הגיע לכאן, מצד שני אין לנו עדות שהוא טבע, כנראה הוא הגיע לעכו ואז הוא היה חודשיים בארץ, באב 1141 מתייחסים אליו כז"ל ולא יודעים מה קרה לו. יש אגדה עממית שקוראים עליה במאה ה 16- הרבה זמן עבר מאז- אחרי 400 שנה, בה כתוב שהוא נדרס בתאונת דרכים ע"י פרש מוסלמי בשערי ירושלים. הבעיה שהאגדה הזאת באה אחרי הרבה זמן, יכול להיות שהיא נכונה, יכול להיות שלפני האגדה הזאת היו מקורות יותר עתיקים. בזמן האחרון נוטים להאמין לאגדה הזאת, כנראה גילו דברים שתומכים בדבר הזה. יש נקודה אחת שמערערת על זה- באותה תקופה ירושלים הייתה תחת השלטון הנוצרי, לכן זה לא הגיוני שזה יהיה פרש ערבי. תקופתו היא למעשה תקופת מעשי הצלב, מסע הצלב הראשון 1096- הנוצרים פתאום נזכרו שבא"י צלבו את ישו, ויושבים בה כופרים מוסלמים וצריך לפנות אותם מכאן ואז הם יוצאים למסעי הצלב, בסוף הם הצליחו זמנית, הייתה גם את ממלכת צלבנים, סלח עדין הגיע אחר כך והשתלט. יש לזה השפעה ליהודים, מסעות הצלב התחילו בצרפת, בדרך לישראל הם הרגו גם את היהודים ש"צלבו את ישו". השמועות האלה הגיעו גם לספרד אבל המסעות לא הגיעו לשם כי היא הייתה בכיוון השני לישראל. אחת הטענות שהר"ל מנסה להתמודד איתן בהגותו זו הטענה שהנוצרים ניצחו את היהדות. שאנחנו תחת השלטון שלהם. הנוצרים טענו שה' בחר בהם. הסיפור עצמו מהווה התמודדות.

כתביו של הר"ל:

הוא כתב המון שירים שבעיקר מפורסמים שירי הציון שלו, נכתבו בעברית, הוא כתב שירי געגוע לארץ ישראל. הוא גם כתב את ספר הכוזרי- הוא קורא לספר - ספר ההוכחה והרעיה להגנה על הדת המושפלת. היות והכותרת הזאת לא ידידותית, הוא התחיל לקרוא לו ספר הכוזרי ורוב המקורות שיש לנו (בקורס) לקוחים משם. זהו ספר פילוסופי של דיאלוג בין שני אנשים שמבוסס על אירוע היסטורי.

*ספר הכוזרי- נכתב בצורה של דיאלוג בין מלך הכוזרי עם חכם היהודי הנקרא חבר. והחכם מסביר למלך על היהדות שבסופו של דבר המלך התגייר. הסיפור מבוסס על מקרה אמיתי.

1. ספר הכוזרי, מאמר א

(צה) אמר החבר: כתר לי זעיר [המתן לי רגע] ואוכיח לך גדולת העם הזה. ודי לי בעדות שהעידה התורה כי אותם בחר האלוהים לו לעם ולאומה מבין כל אומות העולם וכי **העניין האלוהי** חל בכל המונס, **(זהו ביטוי שחוזר בכל מהלך הסיפור- יש לזכור אותו!- עמ"י מיוחד בכך שהוא מיוחד עם עניין האלוהי- מבוסס עי קירבה ושכינה של ה' עם עמ"י)** עד שנעשו כולם ראויים לשמוע את הדיבור האלוהי, ומהם עברה סגולה זו אל נשיהם, כי גם מהן קמו נביאות, **(דבורה הנביאה- הנביאה הראשונה)** ואילו לפניהם לא חל העניין האלוהי כי אם על יחידים שאליהם עברה סגולה זו מאדם הראשון. **(טענה- אדם הראשון שרתה בו שכינת ה', אשר היה נביא- ה' מדבר איתו, זהו המצב התקין שצריך להיות)** אדם הראשון זכה לסגולה זו, כי היה שלם בכל בלא יוצא מן הכלל - כי מה פגם אפשר למצוא בשלמות יציר אשר יצא מתחת יד אמן גדול חוכמה וכל יכול **(ה')**, ונוצר מחומר אשר בחרו אמן זה לשם צורה שרצה בה? **(לא הייתה לו ילדות- נולד ישר בן 20)** לשלמות זו לא הייתה מניעה לא מצד מזג זרע האב ודם האם ולא מצד ההזנה והטיפוח בשנות הניקות והילדות **(אין לו בעיה תורשתית- של חוסר הנקה)** ולא מצד השפעת האוויר והמים וחבל הארץ. כי אדם הראשון בראו האלוה בתבנית איש שהגיע לסוף שנות בחרותו, שלם בגופו ובמידותיו, והוא קיבל מאת האלוה את הנפש החיונית בשלמותה ואת השכל במעלה העליונה האפשרית לאדם לפי תכונתו האנושית, **(רזמיזות לגבי סוג הפש שיש לו- נפש חיונית- חיתית, והנפש השיכלית)** **ואף את הכוח האלוהי שמעל לשכל - רצוני לומר: את המדרגה שבהגיעו אליה ידבק האדם באלוה וברוחניים וישיג את האמתות בתחילת מחשבה,** **(להשיג האמתות בתחלת המחשבה- אינטואיציה זאת אחותה הקטנה של הכח האלוהי שמעל השכל.)** בלא עיון ולימוד - לכן נקרא אדם הראשון אצלנו "בן אלוהים", וכל הדומים לו מזרעו נקראו "בני אלוהים". **(תחיל ספר בראשית מוזכר על בני אלוהים- וישנם הרבה פירושים מי אלא, מלאכים?)**

שופטים? ופרשנות ר' היהודה- בני האדם שיש להם את כח האלוהי. היה את זה להבדל, שת.) והנה אדם הראשון הוליד בנים רבים, אך מכולם לא היה ראוי לבוא במקומו כי אם הבל, כי רק זה היה דומה לו, ומשהרגו קין אחיו, מתוך קנאה שנתקנא בו על מעלה זו, נתן לאדם שתי תחת הבל, ושתי היה דומה לאדם, ולכן נעשה הוא לסגולת אדם וגרעינו, ואילו שאר הבנים לא היו כי אם כקליפות; וסגולת שתי היה אנוש בנו. וכך נמשך העניין עד נח על ידי יחידים שהיו כגרעינים, כולם דומים לאדם הראשון ונקראים "בני אלוהים", (בראשית ו, ב) ולכולם השלמות בגוף ובמדות, באריכות ימים, בחכמה ובכושר המעשה - ולפי ימי חייהם מונים אנו את השנים מאדם ועד נח. (אריכות ימים- אנשים הראשונים הגיעו לגילאים מאוד מבוגרים סביבות ה-900, יש/נה מחלוקת בין המפרשים האם הם איפנו את כל בני האדם או רק אותם אנשים בעלי כח אלוהי. ורבי יהודה נוקט עמדה שזה אפיון רק של הני האלוהים.)

וכך היה הדבר גם בדורות אשר מנח עד אברהם: אומנם היה בהם מי שלא דבק בו העניין האלוהי - כך, למשל, תרח, אולם אברהם בנו היה תלמיד לאבי אביו, לעבר - גדולה מזאת! הוא הכיר גם את נח כי העניין האלוהי נמשך אצלם מאבות אבות אל בני בנים: כך היה אברהם סגולת עבר ותלמידו, ועל כן נקרא "עברי", (לפי ר' יהודה אברהם נקרא עברי- משום שאברהם מיוחס לעבר שנחשבו לדמויות דומיננטיות ושהיה לו את הכח האלוהי) ועבר היה סגולת שם, שהיה סגולת נח - שכן נפלו לו בירושה (גן רציסיבי) ארצות האקלימים הנוחים שבאמצעיתן נמצאה ארץ חמדה, ארץ כנען, היא ארץ הנבואה, (ארץ אם אקלים טוב- משפיע על הרוחניות) אך יפת יצא אל הצפון וחם אל הדרום. וסגולת אברהם מבין בניו היה יצחק, ולכן שלח אברהם את כל בניו האחרים (ילדים נוספים שהיו חוץ יצחק וישמאל) מן הארץ המיוחדת ההיא, ארץ כנען, ואותה ייחד ליצחק. וסגולת יצחק היה יעקב, ולכן הורחק עשו אחיו מן הארץ ההיא, כי יעקב לבדו נמצא ראוי לה. (כל מי שיש לו כח אלוהי ראוי להשאיר בארץ ומי שלא מורחק מהארץ) אולם בני יעקב היו כולם סגולה, כולם יחד ראויים לעניין האלוהי, ולכן היה להם המקום ההוא, המיוחד בהתגלות העניין האלוהי, לנחלה. מאותה שעה התחיל העניין האלוהי, שעד הנה לא חל כי אם על יחידים, שוכן בקרב קיבוץ.

לפי ר' יהודה יש כאן עניין מולד- רמה רוחנית גבוהה. האדם לא התאמן ולא התאמץ להשיג אותו, הוא נולד כך.

2. שלום רוזנברג, רעיון הבחירה אצל רבי יהודה הלוי- זהו מאמר המתייחס למקור מס 1 לדורנו התוסף מכשול נוסף [בתפיסת הסגולה של ריה"ל]: המטען השלילי הכבד של מושג הגזע. ריה"ל לדורנו פירושו התגברות והתנערות מהיסוד הזה. זו ללא ספק דרישה קשה, שהרי כאמור לעיל לא רק דרישות שליליות קשורות בו. אולם היא בלתי נמנעת. בהתייחסו לבעיה דומה ביטא זאת רש"י בצורה קצרה וקולעת: "לא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלהיך" - ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנהא, מאחר שעשאו אל חוק לעבודת אלילים". יעקב אבינו בנה מצבה. כיצד אפוא אומר הפסוק שה' שנה מצבות? אלא שבינתיים נהפכה כלי לעבודה זרה, לכן איבדה את הלגיטימיות שלה והפכה שנואה. כך לגבי רעיון הבחירה בגרסתו המהותנית; אולי פעם היה רעיון זה אהוב, אולם עתה, עם המטען הנורא הכרוך ברעיון שגזע אחד עליון על אחרים, לא נוכל עוד להשתמש בו. שומה עלינו לחזור לעמדה הראשונה שהוצגה לעיל; היהודי מיוחד ביייעודו, ורק ביייעודו. רק אם נקיים את הייעוד, נהיה סגולה מכל העמים, ממלכת כוהנים וגוי קדוש.

שלום רוזנברג, אינו מסכים עם ר' יהודה.

הוא מביא פירוש של רש"י על דבר הנעשה בתקופת האבות ומשליך זאת על עניין הגזע. פירוש רש"י: כל פעם שאבות היו מגיעים למקום חדש הם היו בונים מצבה/מזבח על מנת להודות לה'. בהמשך ה' אוסר על עמ"י להקים מצבות משום שהוא מנהג של הגוים. (פעם ה' אהב מצבות וזה כבר עבר, משום שהגוים השתמשו במצבות לעבודה זרה.) בפירוש של רש"י הוסיף כי לא ניתן להשתמש בתורת הגזע מאז השואה. ולפי הסברו של שלום רוזנברג שדבר זה היה קיים תורת גזע אבל לאחר שנעשה בו שימוש בשואה אין אלינו להשתמש בו. והעליונות נמצאת אך ורק ביייעודו ולא בגזעו. ורק כאשר נקיים את הייעוד נהפוך לעם סגולה- וגוי קדוש.

*לפני השואה כולם השתמשו במושג גזע, אך השואה הולידה מפלצתיות וכיום השימוש במילים נותן לגיטימציה לשואה. ולכן אין שימוש בו, ומילה חולפית אשר נעשה שימוש בו והוא קבוצה אתניות. קבוצות אתניות- מורישות דברים, צבע עיניים תכונות, כשורונות, מוסריות- אשר היה מחקר בעבר אבל עקב אנטישמיות והשואה כל המחקרים לגבי קבוצות אתניות נחסמו.

לפני השואה בתקופות ימי הביניים היהודים היו מתאספים וגרים באזורים מיוסמים כמו ספרד ובאיזשהו שלב יהודים רצו להתקדם ולהתפתח, וחלקם הגיעו אף לעמדות מפתח בכנסיות, ואז התחילו להרחיק את היהודים וחסמו אותם, ואמרו שרק דם טהור יכול להגיע לעמדות אלו- רק ספרדים. ודבר זה התפתח בדורות. ישנם הרבה אבות לתורת הגזע- היא אינה היתה מפלצתית והיא הסבירה איך העולם מתקדם, היה את התאוריות של קרל מרקס- מאבק מעמדות, אנשי הגע- מאבק הגזעים. ומי שהכניס את הגזע הארי לשיח היה ארתור דגובינו כתביו השפיעו על אנשי תורת הגזע המאוחרים יותר וכתב ספר על אי השיוויון של הגזעים (ריאקציה למהפכה הצרפתית- על אי השיוויון של מעמד הגזעים) ושם הוא טוען שיש גזע שהוא מאוד מוכשר- גזע הארי. הוא מתייחס גם לגזע השמי ופרט יש התייחסות כלפי היהודים- יש התייחסות טובה כלפי היהודים ואין התייחסות אנטישמית. המילה שמית- מתייחסת לקבוצת שפות דומה שהם- עברית, ערבית, ערמית) ומהשפה זה עבר להתייחסות כלפי עמים אך כאשר המילה אנטישמית נולדה היא רק כנגד היהודים. ונגד הגזע לא הדת אלא הגזע גם מי שהתנצר הוא שמי.

פול טלארד חקר את נושאים של הגזעים ואופיים- הוא היה אנטישמי, וכשנאשם בהיותו אנטישמי הוא אמר שהוא לא אוהב יהודים אשר מתחזים לגרמנים ורוצים ללמד אותי מה זה גרמני, ומנסה להשתלב בתור גרמני אך אם יהודי בא ואומר שהוא יהודי ורוצה להשאר יהודי אז ההפך אין לו בעיה איתו ואין לו אנטי נגדו, ואף יש לו דוקטורט של יהודי אשר הוא לימד אותו ועזר לו. בתנאי שישאר יהודי. האנטישמיות התחילה רובה משם. לאחר מכן הגיע יוסטון צמברלן- שהוא דודו של נוויל צמברלן שעשה את האסון הגדול של חוזה מינכן, כאשר למעשה עשה הסכם שלום עם היטלר. יוסטון צמברלן אנגלי צעיר שהגיע בגיל 14 לגרמניה והתאהב במדינה, וכתב ספר הנקרא "יסודות המאה ה 19" ספר אשר לוקח את תורת הגזע לכיוונים מאוד אנטישמיים- היהודים הורסים תרבויות, היהודים הם מזיקים הגדולים- עם תכונות לא טובות. יוסטון הפך להיות סופר גרמני ומקורב למשפחת ונגר- מלחין אנטישמי, והוא פגש את היטלר בסוף ימיו. גם אצלו זה לא לגמרי- לדוגמה יהודי ספרד הם יותר מכובדים מאשר יהודי אשכנז אשר הורסים את התרבות. ואת האנטישמיות כולה אנו פוגשים בסוף אצל אלפרד רוזנברג בספרו הנאצי של המיתוס של המאה ה 20 בעקבות ספרו של יוסטון שהתייחס למאה ה 19. ספרו של אלפרד רוזנברג השפיע על היטלר, ובסופו של דבר הוא בעצמו היה שר בממשלתו של היטלר, ונשפט במשפט נירנברג וניתלה. בספרו הוא הזכיר את יהודה הלוי בספרו לגבי תורת הגזע- אשר טען שיהודה הלוי זה יהודי עם הבנה טובה.

ר' יהודה הלוי אמר את דבריו על מנת להרים את המורל של עמ"י בתקופה שהיה על הקרשים- בעקבות הרקונקיסטה שהנוצרים משתלטים על ספרד.

לפי דעת המרצה: תורת הגזע זהו דבר עובדתי. ואילו מצוות מצבה זוהי מצווה- אמירה נורמטיבית- תעשה/ לא תעשה. אין להשוות בין עניין המצבות לעניין תורת הגזע. כי תורת הגזע אכן קיימת היא לא השתנתה אחרי השואה, היא פשוט הוחלשה. ואילו מצבות אינן זה עובדה אלא רצון ה' אם לעשות או לא לעשות, ולכן יש לדחות את דעתו של שלמה רוזנברג.

שיעור מס 7- 7/5

מדוע התרחשה הגלות?

3. ספר הכוזרי, מאמר א
(קט) ... ותאריכו ימים על הארץ שבסיועה הגעתם למדרגה הזאת (אחד התנאים להגיע לנובע אלוקית להיות בארץ) היא אדמת הקדש ויהיו השבע בארץ הזאת ורעבה טובתה ורעתה תלויים בעניין האלוהי לפי מעשיכם ויהיה מנהג הטבע נוהג בכל העולם כלו אך לא בכך ...

יש כאן טענה מרחיקת לכת שא"י חווה נפלאות- מי שמדבר על זה מאוחר יותר הרמב"ם שמתייחס להבטחת התורה להטיב/להרע עם יושבי הארץ. הטובה והרעה באים לידי ביטוי ע"י שינוי אקלים, מעצמות המתחזקות מסביבן. ההבדל העיקרי שהרמב"ם מתייחס אליו זה אומות העולם שולט הטבע וכל מה שקודה במדינתם זוהי מיקריות אך בא"י השליטה בידי ה' והיא מתבטאה ע"י התנהגותם של יושבי הארץ. ולכן הם נתונים לחוקים שהם מעל הטבע.

4. פסחים פז, ע"ב
אמר רבי אליעזר: לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתווספו עליהם גרים, שנאמר וזרעתה לי בארץ, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורים

המשל- אדם זורע באדמה כמות של זרעים ולאחר מכן כאשר הוא קוטף את התבואה ישנה תבואה גדולה יותר מאשר כמות הזרעים שזרע.

הנמשל- שלאחר הגלות עמ"י יחזור גדול יותר מאשר היה בעת שליחתו לגלות, ע"י כך שהגויים יכירו יהודיים ויכירו בה' ויתגייירו בזכות כך.

ניתן ללמוד שמטרת הגלות הייתה על מנת להכיר לגויים את ה' ולגיירם, ובתור עם לגדול.

5. ספר הכוזרי מאמר ד, כג

... ועוד יש לאל-קים חכמה נסתרת בהשאירו אותנו בגלות, (מעבר לחוכמה הרגילה- עונש לעמ"י והכנה להחזרה לארץ) כחכמה בגרגיר הזרע (חזרה של עניין הזריעה ממקור מס 4) אשר יפול בארץ, והוא משתנה ומתחלף לכאורה לעפר ולמים וטיט, (הזרע באדמה נרקב) ולא ישאר לו שום רושם מוחש לפני ראות עיני המתבונן בו, (כאילו נעלם) אולם לאחר זמן יתברר כי גרגיר זה הוא אשר ישנה את טבע העפר והמים ויעלה אותם מדרגה אחר מדרגה עד שיתעדנו יסודות אלה ויהפכו להיות דומים לו, (בהתחלה נראה שהזרע נעלם האדמה מנצחת אותו) ואז יוציא קליפות ועלים וזולת זה, עד אשר יזדכך הגרעין ויהיה ראוי לחול בו הענין האלהי וצורת הזרע הראשון, או אז יעשה העץ ההוא פרי כפרי אשר היה זרעו ממנו. וכן תורת משה כל דת אשר בא אחריה משתנה, לאמיתו של דבר, להיות כמוה, ואף אם הוא לכאורה דוחה אותה. (נצרות, איסלם) ואלה האומות הם הצעה והקדמה (הכנה-למשיח) למשיח המצופה, אשר הוא הפרי, ובאחרית הימים תהייה כולם פרי ויודו לו וישובו להיות עץ אחד, ואז יפארו ויוקירו את השורש אשר היו מבזים אותו ... (רמז לכותרת האמתית של ספר הכוזרי- ספר ההוכחה והרעיה להגנת הדת המושפלת)

החידוש הגדול: אין פה עניין של צירוף גרים, אלא צירוף דתות הדומות ליהדות- הנצרות והאסלם. לפי טענה פה ניתן לראות שר' יהודה רוצה להרים את העם מן הקרשים ומה הרגשה של דת מושפלת ואומר שעניין הגולה הוא הגורם להקמת הדתות החדשות המתחכות ליהדות, ובעתיד כל הדתות התחדו עם עמ"י ויעבדו את ה'. תפיסה זו הכתה שורשים ורמבם חיזק אותה:

6. רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

... מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחרי אינן אלא לישר דרך למלך המשיח (אותה תפיסה כמו אצל ר' יהודה, "הצעה והקדמה למשיח") ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד. (הסבר התהליך) כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות (הנוצרים קוראים את כתבי הקודש-הברית הישנה) ופשוטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן (תירוץ- לביטול המצוות של ה' לפי שיטתם שפאלוס ביטל את המצוות כי הן קיימות רק לטווח זמן) וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. (ישו) וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח ויורם וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

*הטעות של הנוצרים- שמאמינים שהמשיח הגיע ישו, נשאלת השאלה אז איך יש מלחמות? תשובתם של הנוצרים שישו אמור להגיע פעם שלישית ולא קרתה כביכול הגאולה עוד.

התפיסה של ר' יהודה הלוי של רמבם היא תפיסה זהה. והם מאמינים שהגאולה באה לפתח דתות דומות לדת היהודות ובעתיד בתקופת הגאולה כולם יעבדו את ה'.

רמב"ם

מטרת התורה: תקינות הנפש

מורה נבוכים ג, כז

כוונת כל התורה שני דברים, והם תקינות הנפש (מדרגה גבוהה של השכל) ותקינות הגוף. (הסדרת כלל צרכיו הפיזיים) תקינות הנפש תהיה בכך שתושגנה להמון דעות נכונות כפי יכולתם ... (זוהי תפקידה של התורה- להרים את הבנתם ושכלם) תקינות הגוף תהיה בתקינות מצבי חייהם אלה עם אלה. (חיי חברה) עניין זה ישלם בשני דברים (יושג): אחד מהם, שיבוטל העשק שהם עושקים זה את זה, (חברה צודקת- ולכן אל תתפלאו שיש הרבה מצוות של בין אדם לחברו) והוא שלא יותר לכל איש מן האנשים לעשות מה שהוא רוצה ומה שיש לאל ידו לעשות, אלא יכפוהו (בכפייה) לעשות מה שמועיל לכול; והשני, שיקנו לכל איש מידות המועילות בחיי היחיד, כדי שהמדינה תהיה הרמונית. (קניית המידות הטובות הן לא המטרה אלא הכלי על מנת לקיים מדינה מתקפדת ובהרמוניה)

דע שמשתי המטרות האלה אחת נכבדה יותר, בלי ספק, והיא תקינות הנפש, כלומר, **(הסבר תקינות הנפש)** מתן הדעות הנכונות. המטרה השנייה, תקינות הגוף, קודמת בטבע ובזמן **(המטרה הבסיסית ומשם יש לבנות קומה מעל שזו תקינות הנפש)**, והיא הנהגת המדינה ותקינות מצבי כל תושביה במידת היכולת... **(שנחיה בצורה הורמונית)** דבר זה אינו אפשרי אלא אם כן הוא מוצא את כל מה שהכרחי לו **(האדם-הפרט)** כל-אימת שהוא מבקשו, כלומר, מזונותיו ויתר הנהגת גופו, כגון דיו, רחצה וזולתם. אדם בודד אינו יכול להשיג זאת כלל. אין כל פרט יכול להשיג זאת אלא בהתאגדות המדינית, כמו שידוע שהאדם מדיני בטבעו. **(התורה מתעסקת ב-90% בעניין הסדרת החברה)** ושלמותו האחרונה היא... **(הקומה השנייה-)** שיהיה לו שכל בפעל בכך שידע את כל מה שביכולת האדם לדעת... **(לא רק תודה אלא גם הלימודים החומריים)** ברור גם כן שלא ניתן להשיג את השלמות האחרונה הנעלה הזאת אלא לאחר השגת השלמות הראשונה, כי האדם אינו יכול לתפוש מושכל אפילו אם הוסבר לו, כל שכן שיתעורר לזאת מעצמו, בשעה שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק. **(היו לו דברים אחרים חשובים יותר בראשו ולא יכול להתעסק בענייני הרוח והשכל)** אלא רק לאחר השגת השלמות הראשונה אפשר להשיג את השלמות האחרונה, שהיא נכבדה יותר בלי ספק, והיא - ולא משהו אחר - הסיבה לקיום הנצחי. **(עולם הבא)**

הרמבם אומר שישנן 2 מטרות עיקריות בעולם הזה "תקינות הנפש" ו"תקינות הגוף". "תקינות הנפש"- זהו עניין השכל הכוונה היא לא רק לימודי תורה אלא לימודי חול גם.

"תקינות הגוף"- מטרה אחת אשר מתחלקת ל2 דברים עיקריים חיי חברה, וצורכי הגוף. חיי החברה- הכוונה לחברה צודקת ומתוקנת שנעשת ע"י קניית מידות טובות- של כל פרט ופרט, ומטרתה של החברה היא שלמר על הרמוניה במדינה ולדאוג לפרט ולצורכיו הפיזיים. והמדרגה הבסיסית היא "תקינות הגוף" משום שאדם שאין לו את כל צורכי הגוף (קורת גג, אכול, מים, בריאות) אדם זה אינו יכול להתעסק ב"תקינות הנפש" -ענייני השכל כי ראשו בצורכי הגוף והישרדות. ולכן ניתן לראות מצוות רבות של בין אדם לחברו- על מנת לבנות חברה צודקת.

"תקינות הנפש"- היא המדרגה הגבוהה יותר שניתן לבנות אך ורק לאחר קיום "תקינות הגוף", וכוונת "תקינות הנפש" היא ענייני השכל לימודי פילוסופיה ודת ולימודי מדע. חשיבותה של לימודי הפסילוספיה והמדע היא משום שבסופו של דבר האדם מת וגופו נשאר באדמה אך שכלו וכל דבר אשר למד וחקר נשאר איתו וממשיך איתו לעולם הבא ולכן כל דברים הללו חשובים מאוד.

שיעור מס 8- 14/5

הגלות כפגיעה ב"תקינות הנפש"

מורה נבורים, חלק ב, פרק יא

אומתנו היא אומה מלומדת מושלמת ... **(דעתו הפילוסופית)** "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" **(הוכחה לדעתו הפילוסופית)** (דברים ד, ו). אולם כאשר רשעי האומות הבורות איבדו את מעלותינו הטובות והשמידו את דברי החוכמה שלנו ... וקטלו את חכמינו עד שנעשינו בורים ... **(דעתו 2)** "ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבוננו תסתתר" **(הוכחה 2)** (ישעיה כט, יד) ... ואנו גדלנו מורגלים לדעותיהם של הבורים **(אימצנו חלק מתרבויות זרות)**, הפכו עניינים פילוסופיים כאילו הם זרים לתורתנו ... ואין הדבר כן.

הרמבם טוען כאן שהחוכמה הפילוסופית- מדע- שיכלי שייכת לעמ"י. עמ"י נוא עם חכם. בהקדמה לפירושו במשנה הרמבם אמר שאת כל עניין החישובים הוא לקח מהגויים אבל לפי דעתו היו בקר העומה שלנו אך הם נאבדו בתקופת הגלות. אך ברגע שעמ"י יחזור לארצו חוכמתו תחזור עקב העיסוק בו, בתקופת לא היה ניתן לעסוק בו.

לפי הרמבם עיקר ימות המשיח זה עולם כמנהגו נוהג, ללא ניסים. וההבדל העיקרי והמהותי בין הגלות לימי המשיח היא שיחרור שיעבוד המלאכויות- עומות העולם לא ישלטו בעמ". (דוג לימינו עמ"י לא יצטרך לבקש רשות מטרמפ, אלא טרמפ יבקש אישור מאיתנו.) אנחנו נהיה על הסוס ולא מתחת לסוס (מה שקרה בגלות).

עניין שיחרור שיעבוד המלאכויות- אין עניין של שליטה של העולם כמו שהגויים מציירים את היהודים, אלא חוסר השפעה של עמים אחרים על עמ"י. ועמ"י יוכל להתעמק ולהתעסק בפילוסופיות ובדת.

על מנת להתפתח רוחנית- חייב מדינה- לפי רמבם רוחניות זה שיכליות- איך להתגבר על היצרים, על סולם המידות. הרגש- אהבת ה' וגם היא פועלת לפי השכלת.

קיבוץ גלויות – החזרת "תקינות הנפש"

רמב"ם הלכות מלכים פרק יב, הלכה ד-ה

לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם(שליטה בגויים), ולא כדי שינשאו אותם העמים(הערצת היהודים ע"י הגויים), ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא **כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמה ... ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד**, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

מטרת החזרה לארץ- היא ללמוד ולהשכיל- ולעבוד את ה'.

מקורות הגר"א (1720—1797) – ארץ ישראל

הגר"א- הגאון מוילנה, הגאון רבי אליהו. אבי המייסד של הזרם הליטאי- מתנגד לחסידות.

1. אדרת אליהו לדברים לג, כט

... ושבחה (של ארץ ישראל) מבואר בכל התורה ארץ חמדה טובה ורחבה כו' (דברים ח, ז) כי הארץ אשר אתה בא שמה כו' (שם כא, א) כמו שנאמר - לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל, הכל בא **(הדבר הטוב- א"י)** (יהושע כא, כג). **וכל תשוקתו של משה היה לכנוס בה**, כמו שאמר - אינני עובר את הירדן ואתם עוברים וירשתם (שם ד, כב).

פירוש הגר"א לתנך- מדבר על תשוקתו של משה לא"י.

מכתב ששלח הגרא לבני ביתו- שולח מהדרך

2. מכתב לבני ביתו מהדרך

באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל ... **(הוא עלה לארץ- ורצה לעלות את בני משפחתו דבר זה לא קרה משום שלא הצליח לעלות בעצמו)** וגם לא תדאגו, הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, **(אנשים שנוסעים לממון נוסעים לחודשים וחזרים)** מניחים נשותיהם וגם הם נעים ונדים בחסר כל, ואני תהילה לאל יתברך נוסע לארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל וחמדת השי"ת, **(ה' יתברך)** כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה, ואני נוסע לשלום ברוך ה'.

בסופו של דבר לא הצליח לעלו, ומת בוילנה. אך לאחר מותו יש גל של תלמידיו שמעידים על כך שהם עולים לארץ מכח רבם. וזה אחד העליות האידיאולוגיות המאורגנות הגדולות.

3. אגרת העולים תלמידי הגר"א (אגרות ארץ ישראל בעריכת א. יערי, ת"א תש"ג)

"הארץ מבשרת, הארץ מתעוררת, ארץ מה לשון אומרת: זכרתי ימים הייתי ממלכת גברת, ביד השם עטרת תפארת, גם עתה בי לא שום דבר נחסרת, בי התורה מתבררת, בי היראה מתגברת, בי הנשמה משוחררת, מעוונותיה החקוקים בעט ברזל ועופרת, ומדוע אני שחרחרת, בזויה מכבודי ושממה מיושביי, ואני שכולה וגלמודה? הלא אני ארץ חמדה, חמדת העליונים והתחתונים ...

אמת מה נהדרת ישיבת הארץ הטובה. אמת מה נפלאה חיבת ארצנו. אמת מה נאה קודש זיו הדר ישיבתה והליכתה, שבתה וקיימתה, שלוותה ושלימותה. גם בחורבנה אין דמיונה. בשממותה אין כמותה, בשלוותה אין דכוותה, טוב עפרה ואבניה, טוב תבואתה ופירותיה ירקותיה, טוב זכות אווירה, טוב השגת תורותיה, טוב ריבוי מצוותיה".

תלמידי הגר"א- מעידים על כך שעלו לארץ מכח רבם.

4. אדרת אליהו לדברים א, ו

וכמו שנקרא א-להי ישראל כן נקרא א-להי הארץ, וזהו מה שאמר לאברהם – א-להי השמים וא-להי הארץ (בר' כד, ג), ואח"כ (פסוק ז) לא אמר הארץ – מפני שבשעה שלקח אותו, היה בחו"ל ... ולכן נענשו אפילו נכרים מפני שלא שמרו את התורה בארץ, שנאמר – לא ידעו את משפט א-להי הארץ (מ"ב יז, כ).

אברהם דיבר עם אליעזר על עניין ילדיו שאין לו, ה' כונה ע"י אליעזר כ"אלהי השמים ואלהי הארץ" לאחר מכן אברהם נזכר בעברו וכינה את ה' "אלוקי השמיים" יש כאן השמטה של אלוקי הארץ. שבעברו אינו שכן בארץ ולא הכיר את פאן של ה' כאלוקי הארץ. יש אלוקות מוגברת בארץ והנוכחות שלה חזקה יותר.

והנוכחות המוגברת של אלוקות מחייבת את הגויים גם לשמירת המצוות בארץ ומשום שלא שמרו גם נענשו

5. אדרת אליהו לדברים לב, ט

... אפילו גויים הדרים בארץ ישראל צריכין לקיים כל המצוות, לפי שכל המצוות תלויים בארץ ישראל כמו שכתוב אצל הכותים – ואת משפט אלוקי הארץ וגו'.

6. אדרת אליהו לדברים א, ה

שישראל מצווה על כל התורה בחו"ל, ובארץ מצווה אפילו נכרי.

תפיסה זו לא נמצא בשום מקום אחר.

עמ"י מחוייב במצוות גם בארץ וגם בחו"ל, ואילו הגויים מחוייבים רק כאשר הם נמצאים בארץ. נשאלת השאלה למה מתכוון כאשר הגויים מחוייבים במצוות? ניתן לראות שהכוונה אינה ל7 מצוות בני נח. אח מהתשובות גוי שחי בא"י חייב להתגייר.

(מאמר לקריאה שיש לקרוא לבד לקראת המבחן- נותן תשובות נוספות.)

מקורות רבי נחמן מברסלב (1772–1810) – ארץ ישראל

ר' נחמן מברסלב- מייצד החסידות, סבא רבא שלו מייסד החסידות- הבעל שם טוב.
ר' נחמן מברסלב מבקר בארץ, אך אינו עושה עליה. בשנת 1978 היה אחד מבקוריו ובאותה שנה ביקר את הנאפוליאון.

1. מתוך דברי פתיחה לספר ארץ ישראל

הנה אדמו"ר הק' מוהר"ן (האדמו"ר הקדוש ר' נחמן) גילה לנו במאמריו הקדושים גודל נפלאות מעלת קדושת א"י, גם עכשיו כשהיא בגלות כמו שאמר ... (כשעמ"י ישראל בגלות- גם א"י בגלות) מי שרוצה להיות איש ישראל (בחור אשר נאבק) היינו שילך מדרגא לדרגא (איש שעולה בסולם יעקב) אי אפשר אלא על ידי ארץ ישראל (ליקוטי מוהר"ן כ) ... ואחר כך סמוך שאמר התורה (פרקים בחומש נקראים התורה- סמוך שקר פרק זה) הנ"ל שאלתי אותו ז"ל מה כוונתכם בזה שאמרתם שהעיקר הוא ארץ-ישראל וגער עלי וענה ואמר כוונתי כפשוטו את ארץ ישראל הזאת עם אלו הבתים ... היינו שכל כוונתי כפשוטו שצריך כל איש ישראל לבוא לארץ ישראל הגשמי הזה שמיושב באלו הבתים והחצרות העומדים שם בצפת וטבריא ובשאר מקומות ארץ-ישראל ... והנה מאז הבנתי שרצוני בפשיטות שנבוא כולנו לארץ ישראל.

מי שכותב את הדברים האלו זה ר' נתן תלמידו המובהק של ר' נחמן מברסלב, ובהתחלה הוא חשד בו בהתחלה חסידות הרבה פעמים יש ספרטולזציה שלא מתכוונים לדברים כפשוטם. גם אין איזכוק של ר' נחמן בעצמו על כך שיש לעלות בארץ דבר הדומה להגרא, ודבר זה בא לידי ביטוי בכתבים של תלמידיהם.

2. ליקוטי מוהר"ן, ליקוטי תנינא קט"ז

סיפר שכשהיה בארץ-ישראל סיפרו לו שם החשובים שהיו שם שבאו ממדינות אלה וקבעו דירתם שם בארץ-ישראל כמפורסם, וסיפרו לו שקודם שהיו בארץ-ישראל לא היו יכולין לצייר לעצמן שארץ-ישראל עומדת בזה העולם, (היה מבחינתם מעבר לדמיון, אחרית הימים) והיו סוברים שארץ-ישראל היא עולם אחר לגמרי לפי גודל קדושת ארץ-ישראל כמבואר בספרים ומפורש בתורתנו הקדושה מעלת קדושת ארץ-ישראל ... עד אשר באו לשם וראו שארץ-ישראל היא בזה העולם ממש, (מבחינה חיצונית מידנה כשאר המדינות אותו עפר) כי באמת ארץ-ישראל היא כמו מדינות אלה ממש ועפר ארץ-ישראל הוא במראה ודמות כמו עפר מדינות אלה ממש ... כי באמת בדמות ותמונה אין חילוק כלל בין ארץ-ישראל ובין שאר מדינות להבדיל אף-על-פי כן היא קדושה מאוד מאוד, אשרי הזוכה להלך שם אפילו ד' אמות וכו' ... (אותה לשון כמו של תלמידי הגרא) וכן ארץ-ישראל באמת היא נבדלת ומופרשת לגמרי משאר ארצות בכל ענינה ובחינותיה ... אף-על-פי כן בגשמיות לפי מראה עיני האדם אין רואים שום שינוי בין ארץ-ישראל לשאר ארצות, כי אם מי שזוכה להאמין בקדושתה יכול להבחין קצת הפרש ...

א"י מבחינה פיזית אינה שונה משאר הארצות, אך ישנה שם רחוניות גבוה יותר שניתנת להרגשה.

שיעור מס 9-21/5

3. מתוך דברי פתיחה לספר ארץ ישראל (מתוך חיי מוהר"ן)-כותב ר' נתן חברו/תלמידו

וגם אחר ביאתו (חזר) מארץ ישראל היה גם כן השתוקקותו לארץ ישראל עצום ומופלג מאד בכלות הנפש ממש ... ישב עם אנשים בסעודה שלישית של שבת קודש ... (זוהי סעודה מיוחדת- סוף שבת- דיבור סודות) ודיבר אז הרבה מגודל קדושת ארץ ישראל ברצון והשתוקקות עצום עד מאד עד ... אשר בגלל גודל השתוקקותו לארץ ישראל כלתה נפשו לצאת ... (כמע התעלף) נרמז גם בתורתנו הקדושה אצל התסלקות משה רבינו עליו השלום ... כשאמר ה' יתברך לו זאת הארץ וכו' הראתיך בעיניך ושמה לא תעבור מיד כתיב וימת שם משה וכו'. (למה הצמידות פה- בין מותו לאי) כי על ידי שמראין לו להאדם דבר הנחשק ומונעין אותו מאתו נתגבר החשק ביותר.

ר' נתן סיפר על מהר"ן שהשתוקקות לא"י הייתה ככ גדולה שהיא הזיקה לו. מקור זה מראה את השתקקותו. דבר שאנו לא פוגשים אצל רבנים אחרים וגדולי דור.

במקור הבא יש מעלה מאוד גדולה- שלא כל אחד זוכה לה. כאשר יהודי מנסה לעלות לא"י וכוחות ה"רעים" מקשים עליו לעלות. גם הגאון מוינה וגם ר' נחמן מברסלב בעל השם טוב יש להם אותה מציאות אשר שלושתם ניסו לעלות לא"י, והם חזרו באמץ דרך, מסיבות לא ידועות.

ידוע שר' נחלמן היה מלווה אחד מתלמידיו (לא ר' נתן) כאשר נסע לא"י ואותו תלמיד העלה אותה לכתב. בתיעוד הזה ר' נחמן מברסלב היה כבר מוכר וידוע בציבור, כאשר הוא הגיע לאינבטנבול (נק עזירה בדרך לישראל) החליט ר' נחמן לעשות את עצמו משוגע, (כמו דוד בארץ הפלישתים) ואז התושבים הגרים שם במקום לכבד אותו זלזלו בו ואמרו שהוא עושה עצמו ומקטין מעצמו ועושה לעצמו ביזיונות. נשאלת למה הוא התנהג כך? משל- אדם רוצה להכנס לבית הלבן הוא אינו יכול משום שיש שומרים ויש צורך באישורים מיוחדים. ואילו סנאי אשר מתרוצץ אכן יכול להכנס לאזור ולעבור את הגדר. וכך התשובה ככל שאדם גדול יותר יהיו לו יותר קשיים לעלות לארץ יבוא עליו יותר "כוחות רעים", ולכן ר' נחמן העדיף להוריד את מעמדו על מנת שיצליח להגיע לארץ ישראל.

4. ספר ארץ ישראל, מהדורה בתרא ט
"קודם שבאים לגדלות ... צריכין ליפול מתחילה לקטנות, וארץ ישראל היא גדלות דגדלות על-כן צריכין ליפול בתחילה בקטנות דקטנות – דהיינו, שהצדיקים הגדולים ונפלאים מאוד בתכלית המעלה העליונה אי-אפשר להם לילך ולבוא לארץ-ישראל כי אם על-ידי שמשפילין עצמם מאוד ואין נראה בהם שום התרוממות והתנשאות כלל בנסיעתם לארץ-ישראל, רק (אלא) מעלימין עצמם מאוד ... ומקבלין על עצמן ביזיונות וכיוצא וכו' ועל ידי זה דייקא זוכים לנצח המלחמה ולעבור בשלום על כל המניעות והעיכובים ולבוא לארץ-ישראל ולהשיג על-ידי זה השגה עליונה נפלאה ונוראה מאוד".

קודם יש צורך לעלות מגדולתך על מנת "שלא ישימו לב עליך" – על מנת לא למשוך אש. כאשר אדם הוא גדול יותר- יש עליו יותר קשיים.

מבחינה אידיאולוגית- אפשר להשליך על עמ"י אשר בשביל לעלות על ישראל היה צריך לעבור קשיים רבים, כמו השואה.

יש ביהדות מושג חזקה, פירושה סביר, מובן מאליו. כמו שניתן להגיד על פרופסור לגנטיקה שחזקה עליו התרופה, ברור שהוא ידע וזה יהיה קל לו.

ניתן לפרש מושג זה גם בתור- מושל, שייך לי. לדוג' יש לי חזקה על הבית על האדמה. לפי ההלכה החזקה יכולה להיות מעורערת ב- 3 שנים לאחר הרכישה וכאשר יש ערעור יש צורך מבעל החזקה להוכיח את חזקתו. ולאחר אותן 3 שנים אינו חייב הוא להוכיח דבר, אך עדיין החזקה יכולה להיות מעורערת וחובת ההוכחה היא של המערער.

5. ספר ארץ ישראל, אמת וצדק ס"ד
אף-על-פי שאנו מתחננים על-כך שנים הרבה לשוב לארץ-ישראל ועדיין רחוקים משם, אף-על-פי כן אין שום תפילה וצעקה נאבדת אפילו של הפחות שבפחותים, כי בכל צעקה ותפילה כובשין איזה חלק ונקודה מארץ-ישראל (הזעקות – נחשבות כערעור על החזקה) עד שיתקבצו כל הנקודות שכבשנו בתפילותינו ואז נשוב לארצנו בקרוב, (לתפילות יש חשיבות- והתפילות מתקבצות למטרה אחת) ואפילו מי שהוא פגום מאוד ואין לו כוח בצעקתו ותפילתו לכבוש איזה נקודה וחלק בארץ-ישראל, אף-על-פי כן צעקתו פועל הרבה, כי היא בחינת מחאה (הערעור) המבואר בדין חזקת קרקעות, שכל זמן שהוא מוחה אז אין חזקת המחזיק מועלת כלום. על-כן אף-על-פי כן שהם גזלו מאיתנו ארץ-ישראל שהיא ארצנו ונחלתנו ואין בנו כוח להוציאה מאיתם מחמת פגם מעשינו, אף-על-פי כן אנו מתפללים וצועקים בכל פעם שארץ-ישראל שלנו ... שידעו שאין חזקתם חזקה כלל, כי ארץ-ישראל היא שלנו מאבותינו, וסוף כל סוף נוציא אותה מידם בעזרת ה'.

עמ"י רוצה לחזור לארצו אחרי יותר מאלפיים שנה כשלא היה בארץ. וניתן להביא כדוג עוד ארצות שגורשו ממקום שהותם כמו הגוטים שגרו בצרפת. אך ההדל שלגוטים עד היום לא היה אכפת הם לא זעקו את זה לא ערערו על זה. אך עמ"י בכה צעק והתפלל על זה כל יום

יומם בגלות- היה ערעור גדול מאז שנעזב- ולכן לעמ"י יש את הזכות והיכולת לחזור לארצו בהבדל מעמים אחרים.

לסיכום- גם החסידים וגם הליטאים אשר מתנגדים זה לזה, הם פעלו באופן אקטיבי לגבי החזרה ועליה לארץ. אצל ר' נחמן מברסלב בעיקר בכתביו. ואצל הגרא גם בכתביו וגם אצל תלמידיו.

מקורות הרב ריינס (1839—1915)

הרב יצחק יעקב ריינס התפרסם כמייסד תנועת המזרחי- תנועה שהצטרפה לתנועה ציונית אשר הוקמה בשנת 1902, הרב ריינס חי בשנים 1893-1915, הוא נולד וחי עם מסע מאוד כבד על כתפיו, אביו של ריינס היה מתלמידיו של הגרא הוא אחד מתלמידיו של הגרא שעלו לארץ בשנה 1809 והוא חי בארץ 18 שנה, החיים היו קשים. הייתה לו פה משפחה- אישה, ילדים. בתקופה זו הייתה בצורת, רעב, המצרים השתלטו על הארץ- הפלחים התנגדו לשלטון זה וזיהו שהיהודים עזרו למצרים אז הם פרעו בהם. בית דפוסו של אביו של הרב ריינס שהיוותה לו מקור פרנסה נהרסה. הם שהו בצפת ולאחר מכן עברו לירושלים. בשנת 1837 אביו של ריינס נשלח לאירופה- פולין לאסוף כספים בשביל היישוב. באותה שנה הייתה רעידת אדמה הכי גדולה שהייתה בארץ, היא הורגת עשרות אלפי אנשים ביניהם יהודים, צפת נהרסת כולה. ומשפחתו של אביו של ריינס נהרגת כולה. אביו של ריינס מתחתן שוב, ולאחר כשנתיים ב-1839 נולד הרב יצחק יעקב ריינס. הרב ריינס נשלח בצעירותו לישיבת בולוזין זוהי ישיבה גדולה הנמצאת ברוסיה שם הוא לומד, הוא מייסד ישיבה משל עצמו כאשר יש לו גישה מיוחדת לתורה ולמדע, וישיבתו נקרא- תורה ומדע. והוא מאוד בעד בשילוב לימודי חול, (כאשר בישיבתו שלמד הייתה התנגדות ללימודי חול). בנוסף הוא כתב הרבה, והוא התפרסם בעולם היהודי בתור מייסד תנועת המזרחי. אשר קמה 5 שנים לאחר קום תנועה הציונית בשנים 1896-1897 ותנועת המזרחי ייצגה פלג דתי נוסף במסגרת התנועה הציונית, אשר היה קיים תמיד אך במיעוט. הרב ריינס עמד בראש תנועת המזרחי עד פטירתו בשנת 1915 עם תחילת מלחמת העולם הראשונה. הרב ריינס מעיד על עצמו לפני שהצטרף להרצל לתנועה הציונית, הוא עקב אחריו במהלך שנתיים- קרא ספריו וכתביו וקרא כל דבר שיש עליו. ולאחר שנתיים הוא הבין שהוא ה"איש", הרב ריינס לאחר מכן היה נאמן מאוד להרצל ולהחלטותיו של הרצל.* גם בהצעת הוגנדה- הרב ריינס תמך בה (העיקר הוגנדה- הצלת נפשות)

*תפסיתו של הרב ריינס מאוד מנוגדת, פרגמטית בניגוד לרב קוק.

1. הרב ריינס, ילקוט, חלק ב' (כת"י)
התחלת התעוררות הרעיון הזה (הרעיון הציוני) על ידי נהרי נחלי דם, (מפוגרומים, ואנטישמיות)
אמנם תקופה משפיעה דמי אחינו אינה חדשה בתולדות ימי ישראל (תמיד היה פוגרומים נגד עמ"י)
אבל מעולם לא הוצאנו תועלת מוסרית מזה כמו עתה.

לפי דעתו של ר' ריינס ניתן לראות שעניין שפיכות הדם, והפוגרומים לא הביאו שום תועלת עד עתה, עמ"י לא למד מכך ולא הסיק מסקנות. ואילו זו פעם ראשונה שישנה התעוררות מהדם ומהמוות שנעשה לאנשים בעם, הקמת תנועות ציוניות, פעולות אקטיביות לחזרה לארץ. וניתן לראות שישנה תועלת מוסרית מדברים קשים.

הרב ריינס ראה בתפקידו, לשכנע את הדתיים להצטרף לציונות.

2. מכתב מחודש חשון תרס"ה
... דמי אחינו הולכים וניגרים עתה כמים בכל מקום ומקום, (זה אחרי קשינו) השנאה לעמנו הולכת ומתגברת בכל הארצות ... היהדות הולכת ונדחית מפני התרבויות האחרות (ישנו עניין גם של יהדות)
ושם ישראל הולך הלוך והימחה מעל פני האדמה ... והנה ברגע המר והנמהר הלזה הופיעה, כמו מלאך שלוח ממרום, הציונות ... ותביא בלב הרבה את הגאווה הלאומית ... היא שהעלתה את שאלת היהודים על שולחן הגדולים (שלטוני המדינות) ותברא במה לאומית ותעכב בעד רבים מהרע לישראל ... (יש נציגות) היא שבראה את ההשתדלות למקלט בטוח לעמנו וברא גם את המזרחי ... (לאן הקמתי את תנועת המזרחי) איככה אפשר להתנגד למזרחי?

לפי רב ריינס הציוניות היא אינה גאולה או פעולה משיחית. זוהי פעולה להצלת נפשות. ולמציאת מקלט לעמ"י. אם בישאל זה טוב ואם באוגדה זה טוב.

2 המקורות האלו מחזקים את מקור מספר 2

3. הרב ריינס, שערי אורה ושמחה (תרנ"ט), עמ' יב-יג
הרעיון הציוני איננו נושא עליו שום אות ותו מרעיון הגאולה ואין לו שום נגיעה לכל דבר המתייחס לעניינה. בכל מעשיהם והשתדלותם של הציונים אין גם רמז וזכר לגאולה העתידה, וכל כוונתם היא רק להיטיב מצב ישראל ולהרים קרנו בכבוד ולהרגילו לחיים מאושרים ... (במקום פגרומים) וכל החושבים שיש בהרעיון הזה איזה עניין של גאולה העתידה וביאת המשיח, ועל כן רואים שיש בזה הריסה לעיקר אחד מעיקרי אמונתנו הקדושה אינם אלא טועים ... ואם יש איזה דרשנים או מטיפים שבעת שידרשו לציון ידברו גם מהגאולה וביאת המשיח ונותנים מקום לחשוב מחשבת פיגול על הרעיון הזה (מחשבות פסולות) כאילו הוא בא להסיג גבול הגאולה האמיתית, מי אשם בזה, רק הוות נפשם ידברו. (דברי הבל)

4. הרב ריינס, אור חדש על ציון (תרס"ח), עמ' 132
ארץ מיוחדת היא מושג חיצוני. אולם בזה יש לו יתרון על הראשונים, הפנימיים (כלומר גזע, שפה ודת) (-אפיוני העם), כי הוא נחשב להגנה על העממות (= הלאומיות), כי רק על ידו יכולה העממות להתקיים, ובלעדו אין שום מקום להעממות, וממילא גם למושגי העממות, ויחס מושג ארץ מיוחדת להמושגים האחרים (שמרכיבים את הלאומיות- גזע, שפה ודת) הוא כמו יחס הגוף אל הנפש, כי כמו שהחיים הרוחניים מתקיימים באדם רק כל עוד שהחיים הגופניים מתקיימים, כך גם כל מושגי העממות מתקיימים רק על ידי המושג של ארץ מיוחדת וממשלה מדינית.
במקור 4 ניתן לראות חידוש של הציונות המדינית- בשביל דת.

5. הרב ריינס, אור חדש על ציון, עמ' 78
יפה אנו רואים כי איש מדיני שלא התבודד במדברות וביערים, ולא התקדש לטבול את בשרו, איננו מעוטר בטלית ובתפילין, איננו הוגה בתורת ה' ולא עינה בצום נפשו ... (אינו רב גדול) ובכל זאת הצליח לעשות רושם גדול להפנות אליו חלק גדול מבני עמנו ולתת אמון בדבריו ובהבטחותיו, האין זה דבר פלא? ואולם באמת יש לראות שהדבר פשוט מאד. כל אלה שהופיעו בתור מושיעים בימים מקדם ובישרו ישועות ונחמות לישראל כווננו אל ישועה רוחנית ... ואולם פה בא אלינו האיש הזה לבשר ישועה פשוטה, ואיננו מכוון על הגאולה הכללית, ורק שהראה כי יש דרך להיטיב מצב ישראל ולהרים קרנו בכבוד להשתדל לחפש מקום מקלט בטוח ... ולזאת אחרי שהאמונה הנוכחית שיאמין העם בדברי המושיע החומרי היא רק חומרית ואין בה אף שמץ מן הרוחניות, אם כן כל עוד שתהיה חומרית ומדינית יש לתת אמון בה, (כל עוד אין עניין דתי- גאולי) אבל אם יעברו את הגבול שגבלו להם ויכנסו בתחום שאינו שלהם, יחלישו את כח אמונת כל העם בהם ויהיה הדבר קרוב להפסד גופני ורוחני משכר רוחני, וזה וזה לא יעלה בידם ... חלילה וחס מלהזכיר. (מזהיר לא להשתמש בשפה גאולית)

6. הרב ריינס, אור חדש על ציון, עמ' 36
הרמב"ן לא כיוון לומר דהכיבוש על ידי מלחמה היא מצוה, כי הלוא בני ישראל מושבעים ועומדים בכל ימי הגלות להיות רחוקים מכל מזימת מרד ומעל חלילה, ואם כן נעלה מכל ספק כי כוונתו על הלקיחה הרצונית. ולכאורה קשה מנין לנו שדגם הלקיחה הרצונית היא מצוה, הלא בתורה יש רק כיבוש במלחמה? אלא השגת הארץ היא אמצעי והישוב הוא ענין תכלית.

7. הרב ריינס, אור חדש על ציון, עמ' 240
כי אם ננסה גם אנחנו עתה לעשות כמעשה אבותינו אז נריע אף נצריח גם אנחנו, על אויבינו נתגבר? והלא מלימוד כזה אין לנו שום תועלת כי מעשים כאלה הלוא אסורים לנו כי השבע השביע אותנו הקב"ה לבי לדחוק את הקץ בחזקה ואם כן איפוא מה הלימוד היוצא מחגיגה כזאת?

אין להשיג את ישראל בכוח, זו לא התכלית.

הראי"ה קוק

הרב קוק חי בין השנים 1865 עד 1935, הוא נולד בעיירת גריבה שנמצאת בלטביה, מזרח אירופה. אבו ליטאי ואמו מחסדיות חבד, ניתן לראות שדבר זה השפיע על אישיות ואורך חייו, והיה גם מקור השפעה על תלמידיו. הרב קוק לא נמנה עם שום חסידות, ניתן לראות שכן הושפע מהרבנים הליטאים- בצורת הלימוד והבנה העצמאית אך אצל תלמידיו ניתן לראות דברים דומים לחסידות חבד אשר היום מארגנים חצרות חסידים. הרב קוק למד בישיבת וולוז'ין והוא הגיע לישראל בשנת 1904. אך לפני כן הוא עובר במספר תחנות. הרב קוק ושימש כרב ל2 קהילות במזרח אירופה, תחילה בקהילה קטנה ולאחר מכן בקהילה גדולה יותר. (באוקרינה ובבלרוס). באותם תקופות התרחשה ההתעוררות הלאומית. הרב קוק היה נחשב לפעיל לאומי גם לפני ההתעוררות וזה התבטא מבחינה ספרותית, הוא הקים כתב עט- במה ספרותית שמטרתה לאחד בין המפלגות למען כבוד האומה ותחייתה ובאותו כתב עט(פעל בשנים 1888-1995) קיבץ מאמרים וכתב בעצמו, אשר דיברו על אותו עניין הלאומי שהתורה הציונית עוררה אותו אחר כך ביתר שאת. התורה הציונית קמה בשנים 95/96, אשר הרצל הקים אותה. ובאותה תקופה הרב קוק כתב את התגובה הראשונה לציונות והיא נקראת- תעודת ישראל ולאומיתו (תעודה- הכוונה לייעוד). הרב קוק נמצא בתקופה של החייה של השפה העיברית, ובעקבות כך ישנו קושי בכתיו- היה ניסיון להשריש ביטויים מסויימים אשר לא הושרשו ודבר זה מקשה על הבנת כתביו. הרב קוק רוחש לו לאט לאט מוניטין, החותמת שלו זה אחד מחכמי ירושלים והוא גם מכיר את רב אדרת שהוא אחד מחכמי ירושלים גם. הרב אדרת מפרסם את חתונו (הרב קוק) בקרב היישוב הישן בירושלים, ושמם הולך לפניו. ישנה אהדה של התנועה הציונית כלפיו גם. בשנת 1904 הרב קוק מתמנה לרב של העיר יפו והמושבות, ודבר זה הביא לעלייתו. למעשה הרב קוק שייך לאנשי העלייה השנייה, הוא היה חלק מהם ומפעלם. זהו מפעל אינטלקטואלי- של ספרות, של תחית השפה, צריכה אידיאולוגית. האתגר הראשון שהרב קוק פוגש לאחר מספר חודשים בארת זה מותו של הרצל, הרצל נפטר ב1904. וניגשים לרב קוק אנשי יישוב החדש האם הוא יכול להספיד על מנהיג הציונות- הרצל, שהביל את מפעל הגדול של הציונות. הרב קוק מתלבט האם להסכים לבקשה זו, בגלל חיי הלכה והמעשה, משום שהרצל אינו איש דתי וחי חיי תודה. לבסוף הוא הסכים לבקשתו, הספד זה נקרא הספד מירושלים. ההספד הוא הספד על הרצל אבל אין בו איזכור של הרצל. ושם הוא למעשה פורס לראשונה את השקפתו- משיח יוסף (האחראי על הפן הכלכלי) ומשיח בן דוד (האחראי על הפן הדתי). כאשר משיח בן יוסף יכין את התשתית הארצית על מנת שמשיח בן דוד יגיע ויבנה את העולם הרוחני. הסיפור התנכי שהרב קוק משתמש למספד ירושלים הוא סיפור אחאב והנביא אליהו, אחאב יוצא למלחמה(מלחמת ישראל) האחרונה שלו שממנו הוא לא חזר, ושם הוא נורה ע"י חד ומת באותו קרב. ואחאב אומר לנושא כליו שיחזיק אותו בעמידה על מנת שימות בעמידה- ואוייבי ישראל לא יראו את מלך ישראל נופל. אותו אחאב שלפי המדרש אין לו חלק בעולם הבא, שנחשב לרשע, שהרג את נבות, שעבד עבודה זרה. זהו דמות שלילית בתנך אך תכונה טובה שניתן ליחס לו שכאשר הוא עמד למות הוא ידע שהוא מלך ישראל והוא מייצג משהו גדול יותר ולכן הוא דאג לכבודה של עמ". והרב קוק מחשיב לו את זה למעלה מאוד גדולה- עצם הלאומיות שלו. סיפור נוסף שהיה במספד ירושלים, באחד מן המפגשים של אליהו הנביא ואחאב, אליהו הנביא רץ לפני המרכבה של אחאב- וכיבד את מלך ישראל למרות מעלותיו הרעות. (הכבוד נעשה בגלל הלאומיות שהייתה אצל אחאב). הרב קוק מתבסס ביפו, עושה סיורים ביפו במושבות ובקיבוצים והוא מתקבל שם בכבוד רב למרות החילוקי דעות. את הסיור הזה הוא עושה עם הרב רוזנפלד, נחשב לדמות חרדית מאוד מובהקת המתנגדת לציונות, סיור זה נעשה ב1914. 4 שנים לפני כן הרב קוק מצליח לשמור על הקשר גם בין ישוב החדש ולבין ישוב הישן, עד שנעשה קרע בין הרב קוק לישוב החרדי- ישוב הישן בירושלים שלא התחה. במתו של הרב קוק בנו מעיד על אביו שהוא מת עם שיברון לב עם כל הסכוסים שהיו יישוב הישן בירושלים, ודבר זה גרם למותו. (האבחון הרפואי סרטן אלים שהתגלה מספר חודשים לפני מותו). מאבק זה התחיל ב1910, בשנת השמיטה. הרב קוק בשנה זו מצריכה מדין תורה להשבית את כל העבודה החקלאית. (השמיטה לפי דין תורה מתרחשת רק כאשר רוב עמ"י בארץ דבר שלא היה, חכמי ישראל תקנו שיש צורך לשמור שמיטה בכל זאת. בשביל לבטל תקנה כזו יש צורך שחכמי תורה יבטלו אותה). ישנו פטנט למכור באופן רשמי לשנה את השדה לגוי ואז היהודי יכול לעבד את האדמה משום שזה לא אדמתו אלא של גוי ולכן מותר לו, אך ישנה את הבעיה של מכירת האדמה לגוי שזהו עניין בעייתי. אנשי היישוב הישן-העדה החרדית התנגדו להיתר מכירה- ולא התחשבו מבחינה חלקאית וכספית.

ולעומת זאת הב קוק הוציא את היתרי המכירה, ואחת הסיבות היא שאנשי הקיבוצים היו גם ככה עובדים את האדמה אלו לא היו אנשי דת, ולכן עדיף היה להוציא את היתר המכירה. ומ1910 הקשר בין הרב קוק ליישוב הישן נקרעו, אך ניתן לראות שבשנת 1914 הוא אכן עשה את הסיורים שלו עם הרב רוזנפלד- רב היישוב החרדי, אבל השיתוף הפעולה ל היה יכול לכפות על הקרע והוא הלך ונמשך, בשנו זו (1914) קורה דבר נוסף הרב קוק יוצא (בקיץ) לכנסיה גדולה של אגודת ישראל(השניה/השלישית) הייה אמורה להתקיים בברלין בירת הקיסרות הגרמנית, הרק קוק יוצא לשם לשאת נאום ולשכנע להצטרף לתנועה הציונית. הרק קוק לא היה שותף בתנועת המזרחי אך כן תמך בה, והתכתב עם מנהיגיו. הוא רצה גם בהמשך כשחזר לארץ להקים תנועה שנמצאת בין אגודת ישראל לבין מזרחי התקרא דגל ירושלים, אך לא הצליח לעשות זאת. אז באוה כנסיה הגדולה של אגודת ישראל בברלין, הכנסיה מתבטלת עקב פרוץ מלחמת העולם הראשונה והרב קוק נתקע בשווייץ. (ובא"י התרחש רעב) לאחר שנתיים (1916) הרב קוק עבר ללונדון, עקב קריאתה של הקהילה שיהיה שם לרב. ושנתיים לאחר (1918) מכן עם תום מלחמת העולם הראשונה הרב קוק. שנתיים אלו (1916-1918) בתנועה הציונית היו שנתיים מאוד משמעותיות, הצהרת בלפור התרחשה ב1917, ולרב קוק הייתה השפעה על הצהרה, ע"י יציאה נגד הרבנים שחיו באנגליה שביקשו זכויות שווים לאנגלים וטענו שאינם רוצים לחזור לישראל והתנגדו להצהרת בלפור. (דבר זה יכל להשפיע רבות על הצהרת בלפור- ולבטלה). עם תום המלחמה ב1918 הרב קוק חוזר לארץ, ומתמנה ב1919 לרבה הראשי של ירושלים. לאחר שנתיים בתפקיד, האנגלים מייסדים בארץ את הרבנות הראשית לישראל והרב קוק מתמנה ב1921 לרבה הראשי (האשכנזי) בישראל. לדעת הרב קוק לא היה צורך בחלוקה של פיצול הרבנות לשתיים ספרדי ואשכנזי. (הטורקים נתנו לרבנות הראשית לספרד- מעמד הראשון לציון, והרבנות האשכנזית הצתרפה רק בתקופת האנגלית) הרצון היה להפוך את הבנות הראשית לסנהדרין, דבר שלא קרה. הרב קוק היה הראשי מ1919 עד למותו ב1935. מאורעות תרפט, מאורעות הותל- האנגלים שקלו לאסור את הגישה לכותל המערבי, הרב קוק התנגד בתוקף לגישה זו. יצאה כנגד הספר הלבן- שרצה להגביל את העלייה לארץ, הרק קוק התערב גם במשפט ארלוזורוב (1933) (זהו משפט על מותו, והמוות יוחס לאנשי האצל) ודבר זה פגע במעמדו מול החילונים בארץ. הרב קוק יצא להגנתם של אצל וטען שהם אינם הרוצחים, ודבר זה עלה לו בהרבה סימפטיות מהיישוב החדש. ניתן לזקוף למפעלו של הרב קוק 3 דברים עיקריים: מיסוד הרבנות הראשית ב1921, מיסוד הישיבה המרכזית העולמית בירושלים- הנקראת היום מרכז הרב (בנו צבי יהודה היה ראש הישיבה), שותף לספרות העיברית המתחדשת. (אחד קשיו בקריאת הטקסטים שלו).

עיקר מפעלו הספרותי של הרב קוק: בנוסף לכתיבה הלכתית יש לו כתיבה אמונתית,ספר מרכזי ספר- אורות, וספרי "המשך"- אורות הקודש, אורות התשובה, אורות התורה. אגרות הרב קוק. רוס ספרים אלו לא נערכו בידי הרב קוק עצמו אבל כן בימי חייו. (תחילתו הרב קוק רשם, ולאחר מכן בנו ליקט מכתבים שונים וחיבר לספר שלם).

שיעור מס 11- 11/6

הרב קוק התייחס ברצינות ל2 חידושים שקרו בתקופתו- חילון והציונות. (שקשורים חד לשני גם) הרב קוק הבין שיש משהו חדש, איך ניתן לראות זאת? בתהליך החילון כאשר הוא נהיה מאסיבי ורובו של ע"מי הפך להיות חילוני במזרח אירופה. לפני תהליך החילון עמ"י כולם היו דתיים- ברמה זו או אחרת, כאשר חלק כן התנצרו. החילונות מתחילה להתפרץ באמצע המאה ה19, והומצא המושג "תינוק שהושבע" – חילוני אשר נולד למשפחה חילונית הוא לא מכיר דרך אחרת, הוא לא אשם. הרב קוק אינו משתמש במושג זה.

א. מאמר "הדור", תרס"ו

דורנו, הוא דור נפלא, ... חושך ואור משמשים בו בערבוביה ... (מה השתנה ?)

בכל הזמנים ובכל הדורות אנחנו רואים, בדור שהוא מלא פרצות, הפרצות עוברות על פני כל חוגו

המוסרי לכל צדדי. (בעבר רשע- היה רשע בכל צדדיו) דור שוכח א-לוה הוא ג"כ דור סורר ומורה,

זולל וסובא ... (גם ע"זת גם נהנתות גם חוסר כיבוד הורים) הנה מעבר מזה "זובחי אדם עגלים

ישקון", "ויצמדו לאלילים" ... ומעבר מזה "זנות יין ותירוש יקח לב", "וגנב יבוא ופשט גדוד בחוץ" ... וזה הקו עובר הוא גם על פני התולדה שלנו ג"כ בגלות, **מוזר הוא הדור הזה**, שובב הוא, פראי הוא אבל גם נעלה ונשא ... **(משהו חדש- גם טוב גם רע)** נמצא כי מעבר מזה "חוצפא ישגא, אין הבן מתבייש מאביו, נערים פני זקנים ילבינו", **(מצג אחד- רע)** ולעומת זאת – **רגשי החסד, היושר, המשפט והחמלה** עולים ומתגברים. **(מצד שני- טוב, עולים הם אנשים בעלי אידיאל)**

...

המחלה הנוראה של הדור אין מקומה העיקרי לא בלב, לא ברגש, לא בתאווה והפקרות ... אבל יסודה של המחלה היא המח – **כוח המחשבה** ... כשהדור הוא שפל, ... אין המחשבה פועלת עליו לא לטובה ולא לרעה.

...

מהו הכח הפועל את כל השינויים הנמרצים בקרבו ... אם לא **הספרות**.

הרב הירש בעבר אמר שאותם אנשים חוזרים בשאלה אלו אנשים נהנתנים אשר מחפשים נוחות, אך הרב קוק אינו מסכים בדור זה ואומר אלו אנשים שלט מחפשים נוחות הם באו לארץ ליישב אותה, ולדעתו מה שמשפיע עליהם זה הספרות

ב. **אגרת מסיון תרס"ו, בתוך אגרות הרא"ה, מוסד הרב קוק, תשמ"ה, עמ' קפב-קפג**
אם נעזוב את שעת הכושר, של התחלת התפתחות הישוב ... **(אם לא נשתתף בתעונות של הצינונות) והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים**, באין זכר לקדושת ישראל באמת, **(חוסר כבוד לדת)** המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרמים של היסטוריה ושל חבת השפה, המלבישה את החיים **צורה ישראלית מבחון** במקום **שהפנים כולו הוא אינו יהודי**, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף ג"כ לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע"פ הנסיון – היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר **גודל האסון**.

אגרות זהו דבר פרטי, ולכן ניתן לראות שפה שונה והתבטאות שונה בין כתבים לאגרות. באגרת זו מתמודדת עם הטענה שיש להתנגד לחילונות כולה. והרב קוק אומר שאם נעזוב את החילונים ולא נשתתף בתנועה הציונית, אנו נגמור ליהודים החילונים לשנוא את הדת ולהתנגד לה.

אורות התחיה, תרפ"א.
ברית כרותה היא לכנסת ישראל כולה שלא תטמא טומאה גמורה **(כנסת ישראל- לא יכולים להיות נצים, יש להם גבול מסוים שלא יוכלו לרדמת ממנה)**... עד אשר אפילו מי שאומר שאיננו נזקק כלל לרוח ד', **(פועל בצורה חילונית)** כיון שהוא אומר שהוא חפץ ברוח ישראל **(לא לה' לעמ')** הרי הרוח הא-לקי שורה בתוכיות נקודת שאיפתו גם בעל כרחו ... **(אך גם פה הם מתחברים לה' ובתוכתוכו הם דתיים)** על כן כל קניינה של האומה, שהם חביבים עליה מצד רוחה הלאומי, כולם רוח א-לוקים שורה בהם ... מה צריכים אז צדיקי הדור לעשות? ... לעבוד עבודה גדולה לגלות את האור והקדש שברוח האומה.

אמירה זו אומרת שהחילונים שטוענים שהם רק רוצים בלאומיות וחפץ בעמ"י בתוכתו
שורה רוח ה', ולכן תפקיד צדיקי הדור לעזור להם להוציא הקודש והאור מתוכם.
ואם לא יעזרו יקרה מה שמתואר במקור לפני באגרת. כי אם הלאומיות לא תהיה בקרבם